

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **магістр**

на тему: **Торговельно-економічне співробітництво України та країн
Магрибу: сучасний стан, тенденції та перспективи**

Виконав: студент VI курсу, групи 6451м
Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

Басманов А.М.

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

д.е.н., проф. Єфімова Г.В.

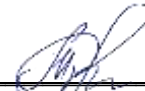
Миколаїв – 2024р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально науковий інститут (факультет) Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма Міжнародна економіка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

С.М. Марущак
« 18 » 12 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту Басманову Андрію Михайловичу
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **Торговельно-економічне співробітництво України та країн Магрибу: сучасний стан, тенденції та перспективи / Trade and economic cooperation between Ukraine and the Maghreb countries: current state, trends and prospects**

Керівник роботи д.е.н., професор Єфімова Г.В.

Затверджені наказом ректора № 1078-уч від «15» жовтня 2024 року

2. Термін подання роботи: 12 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані по роботі: навчальні та методичні матеріали, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, інформаційні матеріали Державної служби статистики України, Державної митної служби України; Світового банку, періодичні публікації.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів): основні наративи економічної інтеграції та розвитку торговельно-економічного співробітництва між країнами; аналіз основних трендів розвитку країн Магрибу; стан та перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу

5. Перелік презентаційних матеріалів: Основні положення теорій міжнародної торгівлі, визнаних класичними; Співставлення процесів глобалізації і регіоналізації; Позитивні динамічні ефекти інтеграції; Основні передумови створенні інтеграційних об'єднань; Динаміка кількості регіональних торгових угод з 1970р. до 2024р.; Кількість діючих регіональних торговельних угод у розрізі регіонів на листопад 2024 р.; Динаміка інтеграції африканських держав до Союзу Арабського Магрибу; Загальні цілі Союзу Арабського Магрибу; Участь країн Магрибу у регіональних інтеграційних об'єднаннях; Динаміка експорту та імпорту країн Магриб (ліва шкала, у млн \$), їх торговельний баланс (права шкала, млн \$), 2005-2023 рр.; Структура товарного експорту Мавританії та Топ-5 партнерів у 2023р.; Динаміка зовнішньої торгівлі товарами між Україною та країнами Магрибу за 2012-2023рр.; Чинники, які спонукають Україну розвивати торговельно-економічне співробітництво з країнами Союзу Арабського Магрибу.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення наукового керівника роботи	02.09.2024р.- 16.09.2024р.	
2	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	16.09.2024р.- 30.09.2024р.	
3	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2024р.- 31.10.2024р.	
4	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2024р.- 15.10.2024р.	
5	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	В термін практики	
6	Розробка теоретичного розділу	16.10.2024р.	
7	Розробка аналітичного розділу	31.10.2024р.	
8	Розробка проектного розділу	15.11.2024р.	
9	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	25.11.2024р.	
10	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	02.12.2024р.	
11	Підготовка файлу опису	04.12.2023р.	
12	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	05.12.2024р.	
13	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	05.12.2024р.	
14	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	12.12.2024р.	
15	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	12.12.2024р.- 16.12.2024р.	
16	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.12.2024р.- 18.12.2024р.	
17	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	16.12.2024р.	
18	Захист роботи перед АК	19.12.2024р.	

Студент

Андрій БАСМАНОВ

ім'я та прізвище

підпис

Науковий керівник

Ганна ЄФІМОВА

ім'я та прізвище

підпис

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ НАРАТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ КРАЇНАМИ	7
1.1. Торговельно-економічне співробітництво в системі міжнародних економічних відносин	7
1.2. Сутність, характерні риси інтеграції та її вплив на розвиток національної економіки	13
1.3. Передумови створення інтеграційних угруповань країн Африки	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ КРАЇН МАГРИБУ	30
2.1. Основні риси та тенденції економічного розвитку країн Африки у системі світового господарства	30
2.2. Основні тренди торговельно-економічного співробітництва країн Магрибського союзу з країнами світу	37
2.3. Аналіз взаємної торгівлі країн Магрибу	49
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	55
РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН МАГРИБУ	56
3.1. Сучасний стан торговельно-економічного співробітництва України з країнами Магрибу	56
3.2. Перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва України з країнами Магрибу	63
3.3. Моделювання товарообороту між країнами Магрибу з Україною	68
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	73
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАННОЇ ЛІТЕРАТУРИ	76
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В зовнішньоекономічній діяльності будь-якої країни світу важливе місце займає торговельно-економічне співробітництво. Ми можемо спостерігати, як зростає роль зовнішньої торгівлі у зростанні національної економіки на прикладі багатьох країн. Разом з тим зростає загальносвітова залежність окремих країн від рівня розвитку міжнародного обміну товарами і послугами.

Зміна глобального світового порядку та поява багатьох регіональних блоків означає зростання інтенсивності інтеграційних процесів. Всі країни, в тому числі і країни Африканського континенту розмірковують над досягненням інтеграції регіонів, реалізують дану ідею аби протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам. Досвід формування інтеграційних об'єднань вимагає осмислення з точки зору інтернаціоналізації економічних зв'язків між національними господарствами і глобалізації зовнішньоекономічної діяльності.

З проблематикою глобалізації та інтеграції, зовнішньої торгівлі та розвитку торговельно-економічного співробітництва можемо ознайомитися в роботах таких вчених-економістів як: Г. Латій, І.Л. Федун, Ю.О. Олейніков, О.В. Степічева, К.В. Шиманська, К.Ю. Хімач, Л.Л. Фитуни, І. Бойко, Г. Салах, М.В. Кравченко, М.В. Савченко, О.Є. Шкурат, Г. Ерман, Є.А. Ерфан, Н.В. Балюк, І.М. Чистякова, Д.Д. Татакі, К.О. Трихліб, В.О. Корнієнко, В.В. Готра, В.І. Сідоров, Н. Дугієнко, О. Дугієнко, І.Б. Насадюк та ін. Чимало корисної інформації можна підчерпнути в навчально-методичній літературі, авторів В.В. Рокоча, В.Г. Алькема, В.І. Терехов, Б.М. Одягайло, К.В. Ковтонюк, Л.Г. Харсун, С.І. Ткаленко, С.В. Співаковський, Т.В. Співаковська, Н.М. Літвін, Г.П. Оласюк, О.І. Горбачук, О.І. Стародубцева, Н.О. Дмитрієва, Д. Жуано, А.М. Костенко, Ю.Г. Козака, І.Ю. Матюшенко, С.В. Беренда, В.В. Рєзніков, Г.Е. Гронтковська, О.І. Ряба, А.М. Венцурик, О.І. Красновська, Н.В. Волченко, Т.О. Зінчук, С.М. Кваша, Л.І. Михайлова тощо.

Однак, процеси розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та країною Магрибу перебувають на початкових етапах і будуть формуватися в майбутньому, що і обумовило вибір теми дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження стану, тенденцій та перспектив розвитку торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу.

Досягнення означеної мети передбачає постановку і вирішення таких **завдань**:

- визначити місце торговельно-економічного співробітництва в системі міжнародних економічних відносин;
- сформулювати сутність, встановити характерні риси інтеграції та пояснити її вплив на розвиток національної економіки;
- систематизувати передумови створення інтеграційних угруповань країн Африки;
- дати опис основним рисам та встановити тенденції економічного розвитку країн Африки у системі світового господарства;
- довести основні тренди торговельно-економічного співробітництва країн Магрибського союзу з країнами світу;
- проаналізувати взаємну торгівлю країн Магрибу;
- описати сучасний стан торговельно-економічного співробітництва України з країнами Магрибу;
- проранжувати перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва України з країнами Магрибу;
- змодельовати обсяги товарообороту між країнами Магрибу з Україною.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є розбудова торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу.

Предметом дослідження є стан, тенденції та перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на методах: аналізу і синтезу, наукової абстракції, класифікації та системного підходу, що дозволили уточнити економічну суть «міжнародної економічної інтеграції». Використано методи логічного узагальнення для забезпечення послідовності наукового дослідження. Вирішено окремі завдання за використанням наступних методів:

статичний аналіз, спостереження та графічне зображення даних – для визначення сучасного стану економічного розвитку країн Магрибу; кореляційно-регресійного аналізу – для оцінки впливу показників на зовнішньоторговельний оборот країн Магрибу-Україна.

Інформаційну базу дослідження складають навчальні та методичні матеріали, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, інформаційні матеріали Державної служби статистики України, Державної митної служби України; Світового банку, періодичні публікації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці рекомендацій щодо оцінки взаємної торгівлі країн Магрибу матричним методом, моделювання та прогнозування ефективності використання потенціалу економічної співпраці країн Магрибу з Україною.

Апробація результатів дослідження. Результати даного дослідження були оприлюднені та обговорювалися на Наукових економічних читаннях, присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора Лі: Басманов А. Тенденції та перспективи торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу. *Сталий розвиток в умовах цифрової трансформації економіки* : зб. матеріалів наукових економічних читань. Миколаїв : НУК, 2024. 0,21 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи складає 81 сторінки, з них основний зміст роботи викладено на 64 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 30 рисунків. Список використаних джерел налічує 53 найменування на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ НАРАТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ КРАЇНАМИ

1.1. Торговельно-економічне співробітництво в системі міжнародних економічних відносин

В зовнішньоекономічній діяльності будь-якої країни світу важливе місце займають торговельно-економічне співробітництво з іншими країнами. Це стосується не лише власне торгівлі, а й її розвитку у майбутньому. Зовнішню торгівлю традиційно визначають історично першою формою міжнародних економічних відносин. Також вона є однією з дуже важливих форм міжнародного економічного співробітництва і, як показують дослідження, від структури і обсягу зовнішньоторговельного обороту між країнами безпосередньо залежить розвиток інших сфер співробітництва.

Співробітництво або ж співпраця означає спільну діяльність, спільні дії [1]. Торговельно-економічне співробітництво – сфера економічної спільної діяльності двох або більше країн або економічних суб'єктів, що спрямована на обмін товарами – міжнародна торгівля, послугами – транспорт, туризм і т.п.), капіталом – операції з цінними паперами, операції з іноземною валютою – здійснення платежів в іноземній валюті. Торговельно-економічне співробітництво може бути двостороннім, якщо у спільній діяльності беруть участь дві країни, або багатосторонніми, якщо кількість учасників більше ніж дві країни. Через міжнародні угоди та співробітництво здійснюється реалізація торговельної політики на міжнародному рівні, тоді коли на національному рівні її реалізація здійснюється через різні урядові нормативні акти [2].

Отже, у торговельно-економічному співробітництві основою є міжнародна торгівля. Вона є найбільшою та дуже важливою складовою міжнародних економічних відносин – 80% [3, с. 9]. Міжнародною торгівлею називають «сферу міжнародних товарно-грошових відносин, що представляють собою сукупність

зовнішньої торгівлі всіх країн світу» [3, с. 12]. Існують такі терміни як міжнародна або світова торгівля – між всіма державами світу, двостороння або міждержавна торгівля – між двома державами, зовнішня торгівля країни – торгівля від окремої країни.

Ми можемо спостерігати, як зростає роль зовнішньої торгівлі у зростанні національної економіки на прикладі багатьох країн. Разом з тим зростає загальносвітова залежність окремих країн від рівня розвитку міжнародного обміну товарами і послугами. В складній системі міжнародної торгівлі варто зазначити наявність певних правил, які описані в теорії, і які пояснюють як вибудовується торговельно-економічне співробітництво між країнами.

Завдяки розвитку міжнародної торгівлі країни світу виходять на нові ринки збуту, отримують чималі прибутки і, в результаті, можуть підвищувати рівень добробуту. Як учасники зовнішньоторговельних операцій країни світу завдяки правильним рішенням, вибором продуктів на експорт та імпорт, ефективній зовнішньоторговельній політиці досягають збільшення рівня продуктивності ресурсів, які є у них в наявності, як наслідок – збільшення масштабів виробництва і розвиток торгівлі між країнами.

Протягом тривалого часу вчені досліджують природу міжнародної торгівлі і вибудовують правила її організації з вигодою кожної зі сторін. Їх досягнення втіленні в ряді наукових теорій міжнародної торгівлі.

Основу класичного підходу у економічній теорії запровадив Адам Сміт. Відтак треба вважати основою багатства націй та народів міжнародний поділ праці (МПП). Звідси слідує, що кожна країна має свою (відповідну МПП) спеціалізацію у виробництві товарів. Саме відносно таких товарів країна має абсолютні переваги – такі, що пов'язані з меншими витратами. В межах національної економіки ресурси зосереджуватимуться в рентабельних галузях, бо з такою продукцією країна матиме можливість конкурувати на світовому ринку з іншими країнами.

Очевидним фактом є то, що всі країни мають різне географічне розташування, на їх території є в більшій чи меншій кількості різні природні ресурси, ґрунти мають конкретні і відмінні від інших країн характеристики і т.п.

Зазначене в певній комбінації є природною перевагою. В той же час кожна країна отримує переваги завдяки розвитку технологій виробництва та підготовці висококваліфікованої робочої сили, що означає ефективну систему освіти. Разом так звані природні та набуті переваги складають абсолютні переваги країни у зовнішній торгівлі [4, с. 15].

Теорія абсолютних переваг Адама Сміта виражає таку ідею: країна обирає експортувати ті товари, виробництво яких пов'язано з меншими витратами в порівнянні з іншими країнами, тобто, стосовно яких вони мають абсолютні переваги перед іншими країнами, а імпортувати ті товари, у виробництві яких, навпаки, абсолютні переваги мають інші країни. Відтак за Смітом і по відношенню до міжнародного співробітництва у торгівлі, національні виробники мають спеціалізуватися на виробництві товарів, стосовно яких вони мають переваги. Такі товари вони можуть продавати чи обмінювати (імпорт) на товари, стосовно яких переваги у виробництві мають виробники з інших країн. Для національної економіки експорт є позитивним явищем, оскільки забезпечує реалізацію надлишку продукції, яка не буде продана на національному ринку.

Теорія абсолютних переваг доводить переваги міжнародного поділу праці. Проте на практиці країни продовжують розвивати торговельні відносини і тоді, коли абсолютних переваг у виробництві тих чи інших товарів у країн немає. Англійський економіст Давід Рікардо першим почав досліджувати це питання і теорія абсолютних переваг отримала логічне продовження.

Отже, за Д. Рікардо міжнародна торгівля буде взаємовигідною і тоді, коли країна не володіє ніякими абсолютними перевагами в порівнянні з країною, яка має абсолютні переваги за двома виробленими товарами. Беремо до уваги, що ціни товарів на внутрішніх ринках двох країн різні.

Суть теорії порівняльних переваг – країни експортують ті товари, альтернативна ціна на які нижча, ніж в іншій країні, а імпортують ті, альтернативна ціна на які вища [4, с. 16]. Або по іншому – абсолютні переваги однієї країни перед іншими виникатимуть тоді, коли в цій країні ціна на товар нижча. Відтак і при великих витратах виробляти цей товар буде вигідніше ніж будь-які інші товари.

Звідси випливає, що спеціалізація дозволяє отримувати вигоди всім країнам – учасникам міжнародної торгівлі. Спираючись на теорію порівняльних переваг уряди країн можуть формувати зовнішньоекономічну політику з науковим обґрунтуванням.

Зазначимо, що в теорії Д. Рікардо не враховується наявність транспортних витрат, вплив зовнішньої торгівлі на такі явища як розподіл доходів всередині країни, варіацію цін, варіацію заробітної плати, рівні та динаміку інфляції, міжнародний рух капіталів [4, с. 17]. Окремо варто сказати, що в даній теорії не береться до уваги рівень забезпечення різних країн факторами виробництва.

В теоріях А. Сміт та Д. Рікардо головним фактором виробництва є праця, тобто вони мали за основу трудову теорію вартості: ціна товару залежить лише від трудових витрат. Ідея доповнити перелік факторів виробництва, тобто взяти до увагу не лише працю, але й землю і капітал, належить шведським економістам-неокласикам Елі Хекшеру та Бертілу Оліну. Так у середині 20-х рр. була сформульована теорія співвідношення факторів виробництва або теорія Хекшера-Оліна. Її смисл: країни обирають експортувати товари, при виробництві яких інтенсивно використовуються надлишкові фактори; імпортують товари, при виробництві яких інтенсивно використовуються дефіцитні для країн фактори [4, с. 17; 5, с. 125].

Подальші пошуки істини підводять до усвідомлення, що структура виробництва країн не є статичною величиною і поступово вирівнюється (на відміну від значної варіації обсягів та їх співвідношення в умовно початковій точці дослідження). А НТП призводить до використання нових технологій, матеріалів і самих товарів-замінників, що не враховується в теорії Хекшера-Оліна [4, с. 17]. В результаті перевірка зазначеної теорії на прикладі економіки США дозволила Висилію Леонтєву сформулювати проблему, яку називають «парадокс Леонтєва». Взявши за основу гіпотезу, що в економіці США капітал є більшою мірою надлишковий, в порівнянні з їх торговельними партнерами, тому за теорією Хекшера-Оліна в експорті США мають переважити капіталомісткі товари. Але на практиці теорія не спрацювала – країни з високим рівнем забезпечення

виробництва працюю експортують продукцію з високим рівнем капіталомісткості. І навпаки. Парадокс Леонтьєва став мотивуючим чинником, щоб вчені почали вводити до моделі Хекшера-Оліна не лише класичні фактори виробництва – працю, капітал та землю, і розширили їх перелік, враховуючи вплив на результати виробництва технологій – продукція може продукуватися різними способами, та рівня кваліфікації робочої сили – вона є не однорідним товаром.

Ще один спосіб спростити парадокс Леонтьєва запропонував американець Джеймс Хартіген. Це стало можливим при більш детальному аналізі характерних рис галузей економіки США. Так США імпортують значні обсяги сировини, оскільки виробництво товарів (в тому числі і на експорт) потребує використання цієї сировини. З іншого боку, видобуток сировини потребує значних затрат капіталу. В результаті експорт США відрізняється високим вмістом капіталу. Зазначимо, це стосується лише окремих галузей. Дж.Хартіген виключив ці галузі з дослідження і довів справедливість теорії Хекшера-Оліна.

Отже, ми розглянули три теорії міжнародної торгівлі, які є класичними. В дод. А. ми приводимо основні положення цих теорій у порівнянні. Кожна наступна є продовженням попередньої. Але недоліки, які давали поштовх розвитку наступної теорії, є основою гіпотези про необхідність теорій, які б враховували нові умови розвитку міжнародної торгівлі. Так, теорія Хекшера-Оліна доповнювалася новими припущеннями та висновками, але економістам так і не пояснили функціонування механізму міжнародної торгівлі. Внаслідок цього в економічній теорії були створені нові та новітні теорії міжнародної торгівлі – життєвого циклу товару, С. Ліндера, міжнародної конкурентоспроможності націй або ж конкурентних переваг М. Портера.

Теорія життєвого циклу товару є випадком теорії Хекшера-Оліна з додатковим технологічним фактором. Автор пропозиції англієць М. Позер.

Нехай в одній з країн в тій чи іншій галузі впроваджується нова технологія. В результаті в обміні технікою та технологією спостерігається зсув в бік країни-новатора. Вона тимчасово стає квазімонополією на виробництво нових товарів або товарів з меншими витратами. Ця продукція стає експортом. Натомість країна

закуповує інші продукцію, виробництво якої менш технологічне. З часом відбувається дифузія технологій, заміна імпорту, розробка і впровадження альтернативних технологій в інших країнах і, як логічне продовження, зменшення технологічного розриву. Теорія не враховує інтересів та прав власників нових технологій, наприклад обмеження доступу до такої інформації.

Теорії міжнародної торгівлі, які ми розглянули, спираються на гіпотезу про відмінності між країнами, які торгують. Але Стефан Б. Ліндер зробив наступний висновок: продукція, яка є технологічно більш складною, створюються виробниками на вимогу споживача або як реакція на потреби. В першу чергу задовольняється внутрішній ринок, де ці потреби були виявлені, а потім, коли внутрішній ринок насичується товаром, фірма звертає увагу на зовнішній ринок. Найпростіше виробнику продавати вже перевірений товар. Але в країні-імпортері при цьому має існувати певна потреба у подібних товарах і зацікавленість споживачів. Іншими словами, структура споживання країни-імпортера має бути максимально подібною до структури споживання країни-експортера [4, с. 18]. Теорія подібності країн або теорія попиту, що перетинається, стверджує, що виробник спочатку задовольняє потреби внутрішніх споживачів, аналізує внутрішній ринок, а потім, усвідомлюючи особливості продукції та потреби ринків різних країн, обирає ті з них, які найбільш подібні до ринку його країни. Суттєвою перешкодою такого підходу до міжнародної торгівлі є розрив у рівнях доходів різних груп населення.

Наступна теорія міжнародної торгівлі пояснює, чому країни досягають конкурентних переваг у тих чи інших галузях і як формуються торгова політика виробників та зовнішньоторговельна політика держави.

Теорію конкурентних переваг розробив Майкл Портер наприкінці 80-х рр. В результаті масштабного дослідження, яке тривало чотири роки і включало десять країн, чия роль у міжнародній торгівлі надзвичайно важлива, – Великобританія, Німеччина, Данія, Італія, Швейцарія, Швеція, США, Корея, Сінгапур та Японія, він виділив чотири властивості країни загального характеру, які в сукупності формують конкурентне середовище. Залежно від того, яким виступає це

середовище для фірм виробників, в конкретній країні може виникнути конкурентна перевага або ні.

Чотири властивості за М. Потером [4, с. 19]:

1. Сукупність чинників, які є необхідними для ефективної конкуренції у галузі – кваліфікована робоча сила, розвинута інфраструктура тощо.
2. Рівень внутрішнього попиту на продукцію чи послуги.
3. Рівень розвитку споріднених або галузей, функціонування яких створює сприятливі умови для розвитку даної, які на момент дослідження є конкурентоспроможними на світовому ринку.
4. Стратегія фірми та характерні риси конкуренції на внутрішньому ринку.

Це динамічна система, яка визначає рівень національної конкурентоспроможності – ромб Портера.

Теорія М. Потера враховує багато різних чинників – економічне середовище в країні, політики, культурні цінності та багато ін. По суті ця теорія дозволяє описати особливості нації, які створюють передумови формування національної конкурентоспроможності.

Розглянуті теорії міжнародної торгівлі мають на меті пояснити, як країни обирають партнерів, товари на експорт і багато інших питань розвитку. Є і інші теорії, які мають місце бути і вносити свою частку в теорію міжнародної торгівлі. Але для розбудови співпраці між країнами потрібно дослідити стан та тенденції розвитку національних економік, їх зовнішньої торгівлі, геополітичну ситуацію в регіоні, позицію уряду та рівень доходів населення, ресурсне забезпечення і багато інших питань. Зокрема, в наступному пункті розглянемо основні ризи розвитку світу – глобалізація та інтеграція.

1.2. Сутність, характерні риси інтеграції та її вплив на розвиток національної економіки

Сьогодні всі країни світу є учасниками інтеграційних процесів. Інтеграція відіграє важливу роль і розвитку міжнародних економічних відносин, складає

частину зовнішньої політики країн і є одною з основних тенденцій в глобальній економіці.

Інтеграцію можна пояснити як взаємовигідне співіснування країн світу у єдиному економічному просторі. Метою інтеграції є вирішення ряду проблемних питань спільними зусиллями країн-учасниць. До них можна віднести вирішення питань національної безпеки, вирішення міждержавних суперечок і конфліктів, а також ряд економічних питань – розвиток ефективної співпраці у різних сферах, кооперація та раціональне поєднання економіки та політики.

Україна є відкритою до міжнародної співпраці країною, активно вибудовує імідж розвинутої і конкурентоспроможної держави, а відтак бере активну участь у інтеграційних процесах. Але більш важливим є дослідження інтеграційних процесів для вирішення мети даної роботи з причини того, що ми запланували дослідити сучасний стан, тенденції та перспективи торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу. Союз Арабського Магрибу або Магриб є автономною субрегіональною підсистемою у міжнародних відносинах [7]. Тому в даному пункті ми дамо визначення процесам інтеграції, глобалізації та регіоналізації, щоб зрозуміти партнера України та як познайомитися з можливостями майбутньої співпраці.

Термін «інтеграція» почали використовувати у першій половині XX ст., конкретно – в 30-х роках [8]. У Словнику найбільш уживаних термінів з філософії наводиться наступне: «інтеграція» – утворене від латинського *integratio* – відновлення, такий момент розвитку, який полягає в поєднанні розрізненого в ціле [9]. Але ми розуміємо під поняттям «інтеграція» трохи інший смисл.

У широкому смислі інтеграція – це «... об'єднання будь-чого у єдине ціле». Таке тлумачення є загальноновживаним в економічних, математичних, інженерних, соціологічних, біологічних науках [10]. В багатьох наукових працях наводиться визначення, яке можна знайти у філософському словнику 1983р.: інтеграція (від лат. *integration* – відновлення, поновлення та *integer* – цілий) – напрямок процесу розвитку, пов'язаний з об'єднанням в єдине ціле раніше різнорідних частих і елементів [8, 11, 12]. В Тлумачному словнику Оксфордського університету ми

знаходимо – «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [8, 11, 12]. Для прикладу, розглянемо дві економіки. Інтеграція – вони функціонуватимуть віднині спільно, в одній економічній площині, як цілісне утворення і з вигодою для кожної економіки.

Для прикладу розглянемо інтеграцію України до ЄС. В даному випадку ряд економік уже представляють собою єдине ціле, вони функціонують досить ефективно, а до них додається ще одна економіка. Нова економіка в даному союзі буде вибудовувати свою поведінкову політику так, щоб надалі нова сукупність держав функціонувала без яких би то не було проблем. А система в цілому зазнає певних змін – іншим економіка потрібно буде пристосовуватися до нової структури союзу і до нового учасника цілісного утворення. Новий член угруповання наперед має менте прав пропонувати свої правила, ніж інші учасники, між якими давно склалися і налагодилися відносини, які дійшли компромісу щодо структури союзу та принципів його функціонування. Не зважаючи на наперед нерівні права нового учасника, для нього інтеграція в цілісну систему має ряд вигід як сприятливіші умови розвитку, які вже зарекомендували себе на прикладі інших економік.

На прикладі євроінтеграції можна пояснити, що Європейському Союзу характерні дві площини інтеграції: політична – спільна зовнішня політика, безпека і оборона; економічна – формування єдиного ринку, становлення і розвиток економічного і валютного союзів [11, с. 11].

Розглянемо більш детально форми і рівні економічної інтеграції.

В першу чергу варто зазначити існування двох рівнів економічної інтеграції: 1) на макрорівні; 2) на мікрорівні [13]. Економічна інтеграція на макрорівні формується під впливом процесів глобалізації та регіоналізації. В процесах глобалізації між учасниками економічної діяльності складається ще більше різноманітних взаємозв'язків, а також підвищується якість взаємозв'язків, які вже існують. На цьому рівні створюються міжнародні організації – Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Світова організація торгівлі та інші.

Економічну інтеграцію мікрорівня розрізняють [13]:

– горизонтальну – злиття підприємств, які виробляють подібну продукцію;

– вертикальну – об'єднання підприємств з різними виробничими циклами. Якщо це інтеграція «вниз», то основне підприємство може об'єднуватися з підприємствами, які виробляють окремі частини або напівфабрикати. Інтеграція «вгору» означає приєднання підприємства, яке зможе використовувати продукцію даного у виробництві.

Процеси інтеграції неоднорідні за глибиною та за інтенсивністю. На міждержавному рівні відбувається формування регіональних економічних об'єднань держав і узгодження їх внутрішньої та зовнішньої економічної політики – взаємодія національних економік, можливо створення єдиного економічного простору, обов'язково розширення торгівельних зв'язків та покращення умов товарообігу, в окремих випадках вдосконалюється процес переміщення виробничих ресурсів – капіталу, праці, інформації та ін., між державами.

На основі ступеня інтегрованості виокремлюють декілька інтеграційних об'єднань країн [14, с. 235-236]:

1. Зона преференційної торгівлі. Це інтеграційні угруповання, в яких країни лібералізують торговельні відносини між собою, перепони усуваються у торгівлі деякими товарами та послугами.

2. Зона вільної торгівлі. В даному союзі усунені торговельні бар'єри, податки, квоти і тарифи. Вільний економічний простір може створюватися для окремих класів товарів та послуг. Стосовно інших країн кожна з країн-учасниць проводить власну політику. Наприклад, Північноамериканська асоціація вільної торгівлі між США, Канадою, Мексикою (НАФТА).

3. Митний союз. В даному союзі усунені торговельні бар'єри серед країн-учасниць. До інших країн країни-учасниці застосовують спільну торговельну політику – імпорт з інших країн обкладається однаковим митом в будь-якій країні-учасниці союзу, а доходи від тарифів відповідно розподіляються між країнами. Наприклад, МЕРКОСУР, АСЕАН.

4. Спільний ринок. Інтеграція розпочинається безпосередньо у сфері виробництва. Співпраця країн-учасниць характеризується спільною зовнішньоторговельною політикою і відсутністю торгових бар'єрів між ними,

вільне переміщення факторів виробництва, створення єдиних органів координації і управління.

5. Економічний союз. В даному угрупованні застосовується єдина валютна політика та узгодження макро-економічної політики країн. Управління здійснюється загальними органами управління.

6. Політичний союз. Це найвищий рівень інтеграції. прийнято вважати утворення.

Економічна інтеграція – це процес зближення і поступового об'єднання національних економік. Інтернаціоналізація – це визнання чого-небудь інтернаціональним, міжнародним, таким, що можуть вільно використовувати всі народи (держави) [15]. Стосовно господарського життя, інтеграція є найрозвинутішою формою інтернаціоналізації в розрізі продуктивних сил, виробничих, техніко-економічних, організаційно-економічних відносин і господарського механізму [13].

Економічна інтеграція проходить двома способами:

1) висхідний спосіб. Країна переходить до основної форми інтеграції з огляду на необхідність такого кроку для наступного розвитку міжнародних економічних зв'язків на рівні виробників. Поштовхом до такої інтеграції є реалізація широкомасштабної міжнародної політики впровадження двосторонніх проєктів;

2) нисхідний спосіб. До інтеграційного угруповання входять різні країни, рівень розвитку яких не відповідає умовам інтеграційної єдності. Але планами передбачено поступове регулювання співпраці та відповідних стандартів координації на наднаціональному рівні, що у подальшому призведе до набуття повноцінної форми міжнародної економічної інтеграції.

Економічна інтеграція тісно пов'язана з такими процесами, як глобалізація та регіоналізація [16, с.12].

Глобалізація (від франц. global – загальний, всесвітній; від лат. globus – куля) – це сучасний трансформаційний процес у просторовій організації локальних, регіональних і світових економічних зв'язків та відповідних соціальних відносин [17]. На практиці глобалізація складається з сукупності різних взаємопов'язаних

процесів. Для неї є характерним масовий перехід різних видів активності у різних сферах функціонування суспільства за кордони окремих держав, регіонів та континентів. Разом з тим відбувається надзвичайно швидке поширення різних ідей та інформації, прискорюються процеси обігу капіталів, робочої сили, товарів і т.п.

Глобалізація і інтеграції є двома різними проявами інтернаціоналізації. В дослідженнях глобалізація пояснюється як розвиток інтернаціоналізації вшир, а інтеграція – розвитку інтернаціоналізації вглиб [18].

Також варто зазначити існування двох суперечливих і динамічних процесів як глобалізація і регіоналізація. Регіоналізація – це «зміцнення економічних, соціальних, науково-технічних та інших зв'язків між територіями або державами; виникнення регіональних об'єднань держав» [19, 20]. Процес регіоналізації – це збереження регіональної ідентичності за умов глобалізації [19]. Принципові відмінності глобалізації і регіоналізації представлені на рис. 1.1.

Міжнародна економічна інтеграція здійснюється з метою отримання певного ефекту. Ефекти бувають двох типів: статичний виникає внаслідок перерозподілу капіталу, праці та інших ресурсів економік, які беруть участь в угрупованні, динамічний стосується виробничих потужностей, продуктивності та зростання економіки [21, с. 25]. Статичні ефекти проявляються відразу після створення союзу, а динамічні вже в результаті функціонування союзу [19].

Рис. 1.1. Співставлення процесів глобалізації і регіоналізації

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Міжнародна економічна інтеграція дозволяє країнам вільну торгівлю і впровадження протекціонізму до третіх країн. Звідси випливає, що статистичні ефекти проявляються одразу як результат реалізації порівняльних переваг. Цей ефект має назву ефекту створення торгівлі, обсяги якої зростають з ліквідацією митних тарифів [20]. Якщо країни-учасниці відмовляються від більш дешевших товарів інших країн і обирають партнерів по об'єднанню, ефект має назву ефекту відхилення торгівлі. Статистичними ефектами є скорочення адміністративних витрат через спрощення оформлення митних процедур та кращі умови торгівлі з третіми країнами, оскільки зі вступом в союз покращується імідж країни-партнера.

Динамічні ефекти бувають позитивними чи негативними. Види позитивних динамічних ефектів міжнародної економічної інтеграції в довготривалій перспективі представлено на рис. 1.2. Негативними ефектами інтеграції є втрати на масштабах, високі ціни через домовленості між ТНК, несправедливий розподіл переваг від союзу для більш розвинених країн-учасників [20].

Рис. 1.2. Позитивні динамічні ефекти інтеграції

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Для того, щоб декілька країн мали можливість створити інтеграційне

економічне угруповання, мають бути відповідні передумови – політичні, правові, соціальні, культурні, економічні, інфраструктурні. Наприклад, спільність політичних устоїв, однакові закони в країнах, які інтегруються [13]; схожий рівень економічного розвитку, ресурсні та технологічні можливості; однакові рівні розвитку ринкових відносин; міжнародних економічних відносин, однакові перспективи та очікування. Також важливим є рівень розвитку інфраструктури.

Основні передумови інтеграційних об'єднань представлені на рис. 1.3.

Звідси випливає причина, згідно якої в міжнародній економіці частіше спостерігається створення економічних інтеграційних угруповань країн на рівні регіонів, – країни одного регіону мають схожі характеристики за критеріями, представленими на рис. 1.3.

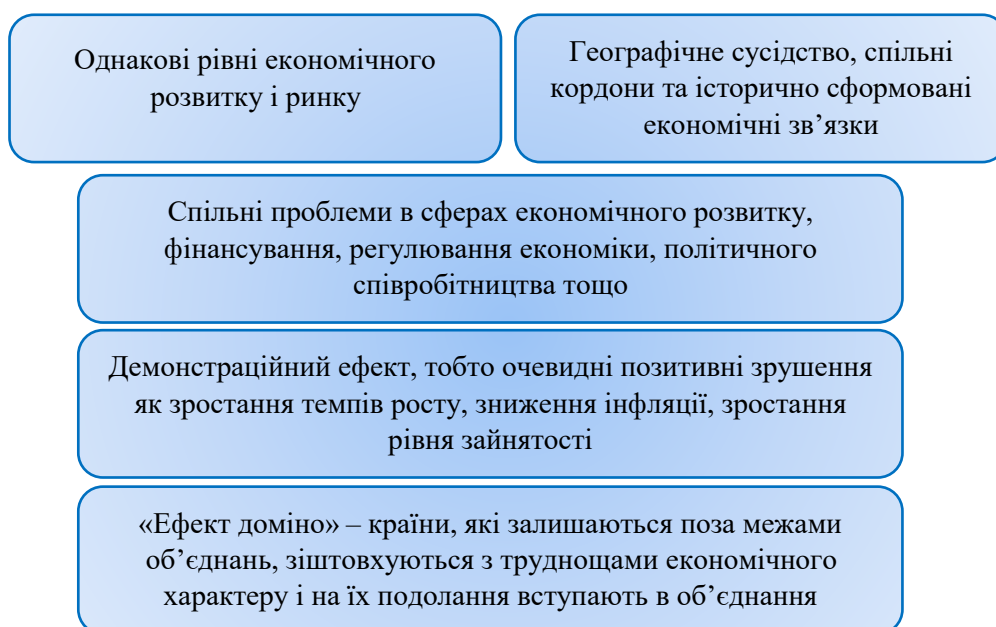

Рис. 1.3. Основні передумови створенні інтеграційних об'єднань

Джерело: розроблено автором на основі [13]

Таким чином, інтеграція країн дозволяє підвищувати рівень їх розвитку, рівень національної безпеки, сприяє розвитку нових технологій та прискорює їх впровадження у виробництво спільними зусиллями країн-учасниць інтеграційних угруповань, що супроводжується ефектом синергії. Основною метою міжнародних інтеграційних об'єднань в першу чергу є зростання економічної ефективності виробництва. Частіше інтеграція мотивується рядом економічних вигод для країн-

учасниць. Також позитивно економічна інтеграція впливає на інші сфери життя, наприклад, політику – тісні взаємозв'язки між країнами сприяють вирішенню політичних конфліктів і недопущення їх в майбутньому.

1.3. Передумови створення інтеграційних угруповань країн Африки

Наразі ми можемо спостерігати підвищення активності у інтеграційних процесах, які набувають все більшої популярності в усьому світі. Особливо це помітно в наслідок заміни біполярної системи міжнародних відносин та конструктивний характер інтеграції у багатьох регіонах світу. Так в Європі в ХХ ст. ми знаходимо приклад класичних форм інтеграції. Натомість в азіатському регіоні інтеграційні процеси набули нових успішних форм взаємодії. В інтеграційних процесах беруть участь багато країн світу, в тому числі і Африканські країни залучаються до інтеграційних процесів у своїх регіонах.

На рис. 1.4. представлена динаміка кількості регіональних торгових угод з 1970р. до теперішнього часу.

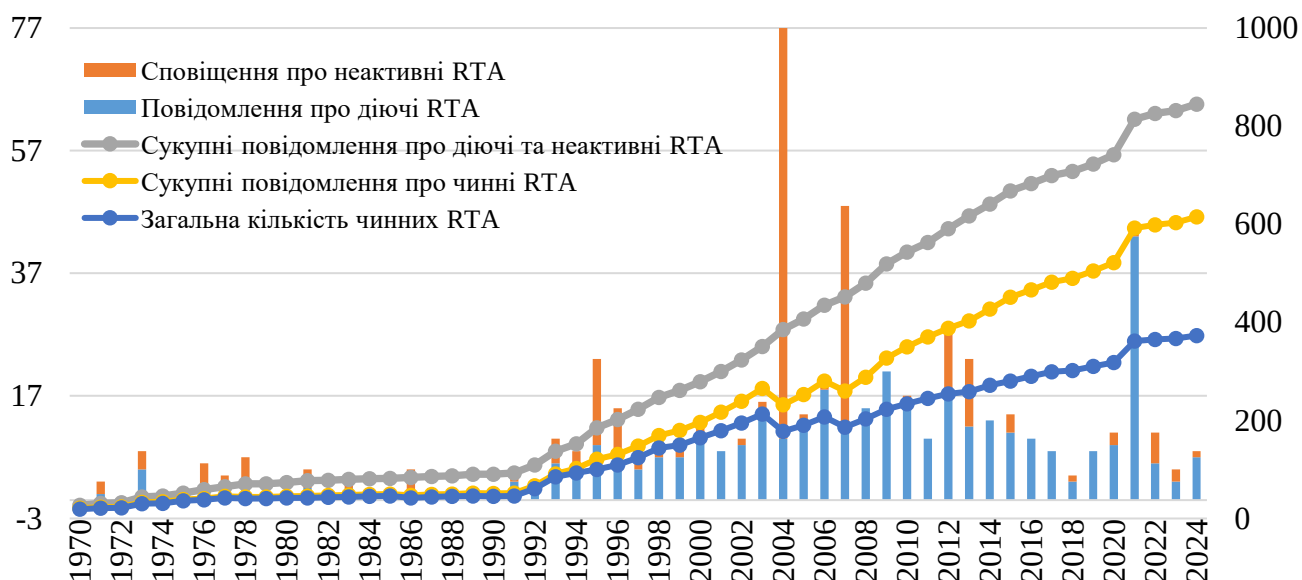

Рис. 1.4. Динаміка кількості регіональних торгових угод з 1970р. до 2024р.

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Починаючи, наприклад, з 2000р. кількість регіональних торгових угод зростає.

Поглиблення інтернаціоналізації економіки зумовлюють зростання кількості міждержавних інтеграційних угруповань та формування різноманітних регіональних торговельних блоків. Структура регіональних торгових угод у розрізі регіонів у 2022р. та за 11 місяців 2024рр. представлені на рис. 1.5.-1.6.

За територіальною ознакою найбільше регіональних угод сконцентровано у Європі – 26%, значно менше угод укладається у Східній Азії – 16%, Південній – 11-17% та Північній Америці – 8% [23, 24, 25]. Кількість торговельних угод, діючих в Африканському регіоні – 7-8%.

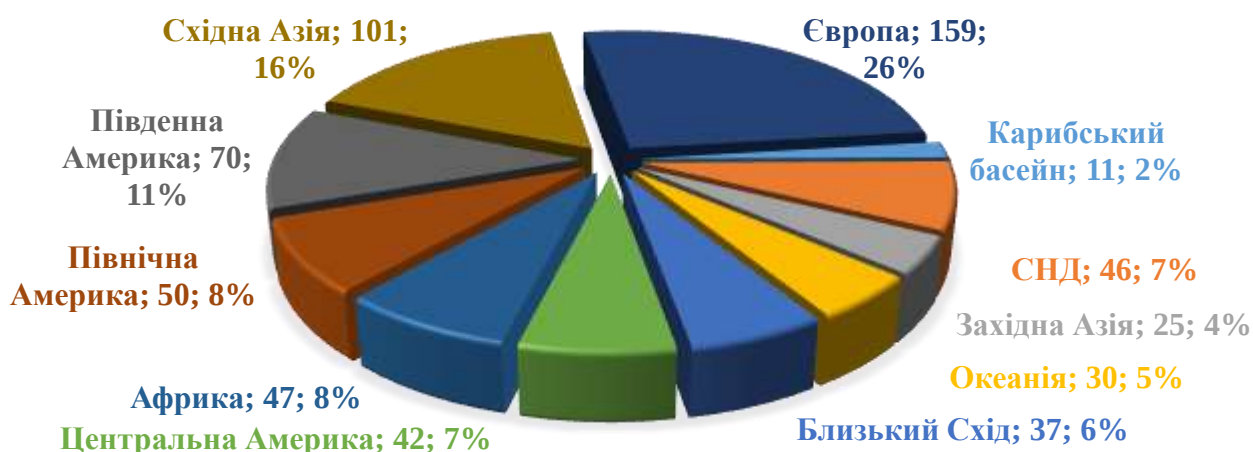

Рис. 1.5. Кількість діючих регіональних торговельних угод у розрізі регіонів у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [23]

Рис. 1.6. Кількість діючих регіональних торговельних угод у розрізі регіонів на листопад 2024 р.

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Треба зазначити, що в економічному розвитку Африка відстає від інших регіонів світу, але має один із найпотужніших сировинних потенціалів у світі – 90% світових запасів платини, 60% кобальту й марганцю, 40% золота й алмазів тощо [27].

Це регіон, який демонструє стійкі тенденції економічного зростання і відкритий для розвитку ринок товарів та послуг. В Африці знаходяться 65% світових орних земель та приблизно 10% внутрішніх відновлюваних джерел прісної води. Звідси слідує, що в цьому регіоні існує величезний потенціал для сільськогосподарського виробництва. Вже зараз в країнах Африки вирощують 1,5 млн т бавовни, понад 1 млн т кави, деревину та цінних порід деревини. Найбільшими економіками континенту є Нігерія, ПАР та Єгипет, але за прогнозами найближчим часом потенціал їх зростання обмежений. Спостерігаємо, що на перший план за темпами розвитку виходять невеликі економіки континенту [27].

На території Африки інтеграційні процеси вступили в силу у 1950-60рр. XX ст. Роль Африканських країн в розвитку сучасної системи міжнародних політичних і економічних відносин з початку XXI ст. починає зростати і об'єктивні та закономірні обставини їх розвитку сприятимуть продовженню інтеграційних ініціатив, розпочатих раніше основними країнами регіону.

Початок процесу інтеграції було розпочато ініціативою комісії ООН для Африки з закликом проводити політику імпортозаміщення, щоб зменшити зовнішню залежність країн та прискорити їх економічний розвиток. Наступним кроком був Лаоський план дій від 1980р. Він передбачав поступовий перехід від зони вільної торгівлі та спільного ринку до економічного союзу таких субрегіональних інтеграційних угруповань як COMESA – Спільний ринок країн Східної та Південної Африки, ECOWAS – Економічне співтовариство країн Західної Африки, СЕМАС – Економічне співтовариство країн Центральної Африки [28].

Для прискорення і полегшення процесу лібералізації торгівлі та інвестицій в регіоні у 1991р. головами африканських урядів був підписаний Абуджийський договір про створення Панафриканського економічного співтовариства (РАЕС).

Він також став кроком щодо інтеграції на субрегіональній основі.

В вересні 1999р. в Сірті (Лівія) під час надзвичайного саміту ОАЄ країни-учасниці затвердили Декларацію про необхідність формування Африканського Союзу (АС) (United Nations, 2018) [29]. Першим інтеграційним кроком АС було прийняття ініціативи «Нове партнерство для розвитку Африки», НЕПАД (New Partnership for Africa's Development, NEPAD) у 2001р. Її цілі – зростання ВВП країн АС, розвиток людського капіталу, розвиток сільськогосподарського виробництва, активізація іноземних інвестицій, спрощення доступу до ринків товарів та послуг тощо.

Варто зазначити, що на Африканському континенті існує велика кількість регіональних інтеграційних об'єднань, але їх ефективність не висока. Так, з 8 провідних об'єднань лише 5 перейшли до більш дієвих після преференційної торгівлі, фаз інтеграції [29]. Причина в тому, що існує дуже багато інтеграційних ініціатив, країни Африки беруть участь в різних регіональних торговельних угодах між багатьма країнами, які одразу є складовими декількох інтеграційних об'єднань. Звідси впливає неефективна конкуренція між країнами та організаціями, країни не мають можливості дотримуватися своїх фінансових зобов'язань перед усіма. Також варто означити, що в різних країнах національна макроекономічна політика нестабільна та суперечлива і у більшості випадків відсутні національні механізми координації процесу інтеграції. І на завершення, можливості та ресурси більшості країн континенту недостатні для поглиблення процесу інтеграції

Прикладом міжнародної економічної інтеграції країн Африканського континенту є Союз Арабського Магрибу або САМ.

Ідея про об'єднання Північної Африки вперше з'явилася в другій половині XII – на кінець XIII ст. [7]. Рішення про створення Консультативної Асамблеї Арабського Магрибу та Постійного секретаріату для реалізації ухвалених рішень конференції було прийняте на Об'єднавчому конгресі країн Магрибу у 1958р. в Танжері (Марокко). Підписання Договору про Союз Арабського Магрибу (САМ) між Алжиром, Марокко, Мавританією, Лівією та Тунісом відбулося 17 лютого 1989р. також були засновані керівні органи – Президентська Рада, Рада міністрів

іноземних справ, Консультативна рада і Верховний суд [7]. І сьогодні САМ – це союз країн заради поглиблення регіональної інтеграції, об'єднання економічних потенціалів держав-членів союзу, спільні зусилля по вирішенню різних економічних проблем регіону. Хронологію розвитку відносин між країнами Союзу Арабського Магрибу представлено на рис. 1.7.

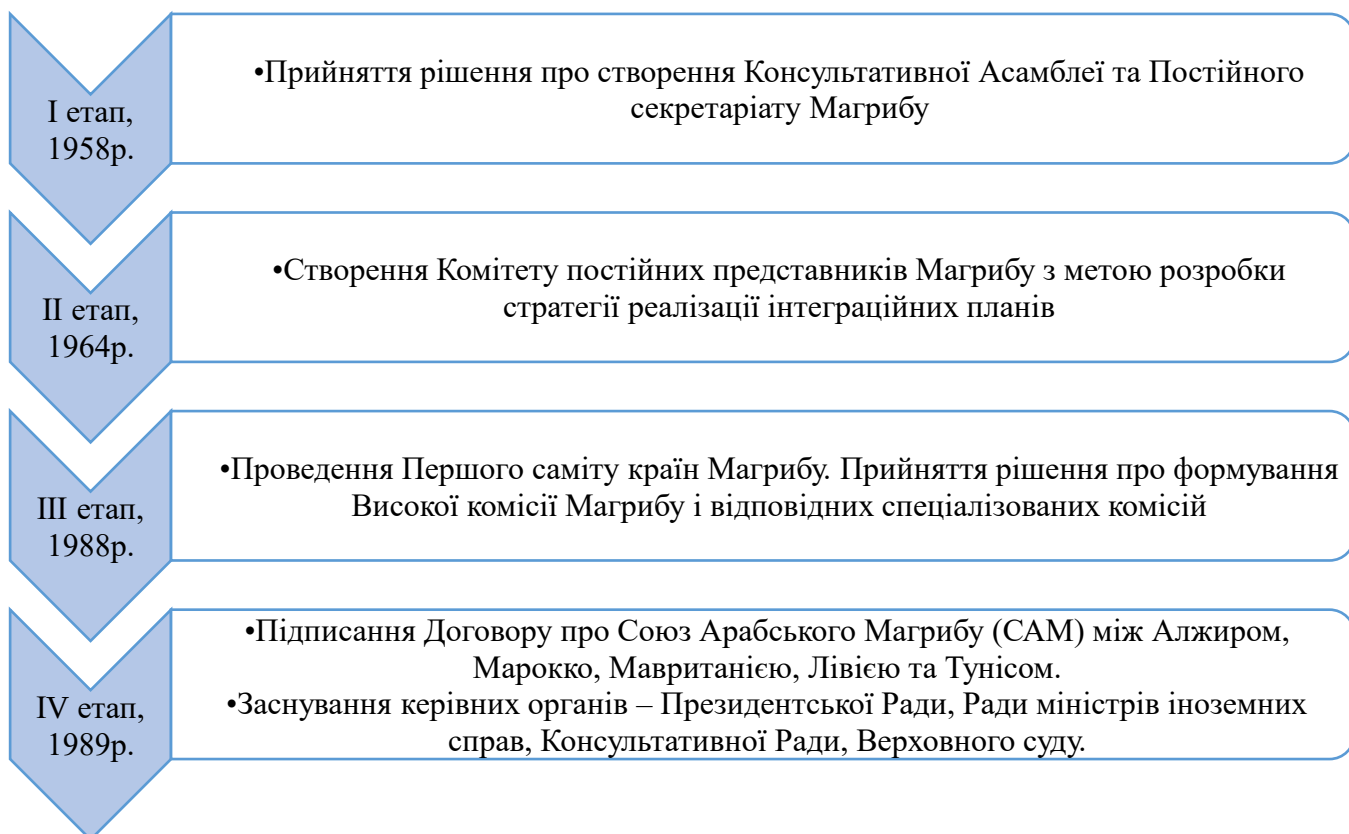

Рис. 1.7. Динаміка інтеграції африканських держав до Союзу Арабського Магрибу
Джерело: побудовано автором на основі [29]

У 1964р. представники Алжиру, Лівії, Марокко та Тунісу створили Комітет постійних представників Магрибу для координації та гармонізації планів економічного розвитку країн. Це сталося на конференції міністрів економіки відповідних країн і стало чи не початком Союзу.

Трохи раніше, у 50-60-х рр., країни, які щойно отримали незалежність (після колоніальної залежності), вирішували спори щодо державних кордонів. Часто цей процес супроводжувався збройними сутичками та напругою на кордонах. Зазначене зумовлювало вибір на користь кардинально різних шляхів соціально-економічного розвитку новостворених незалежних держав Північної Африки [7].

Окрім того, логічною була боротьба за лідерство в даному регіоні між Алжиром, Марокко і Лівією. Тому реалізація ідея створення Великого Магрибу, яка з'явилася трохи раніше, була дуже складною. І лише у 80-х рр. були створені два угруповання країн, які декларували прагнення об'єднання Магрибу. Перше, у 1983 р., включало Алжир, Туніс і Мавританію. Друге, у 1984 р., включало Лівію та Марокко (розпалася через два роки).

Так в ході малорезультативної і тривалої конфронтації та суперництва між країнами регіону, прагнення їх до збільшення політичної ваги на міжнародній арені та забезпечення прискореного економічного розвитку національних економік на кінець 80-х рр. з'явилися позитивні зрушення в процесі інтеграції.

І лише у 1989 р. в Марракеші підписали Договір про Союз Арабського Магрибу.

Цілі та завдання Союз Арабського Магрибу агреговані в 19 ключових статтях Договору про заснування ЄС (Treaty establishing the EU). Вони стосуються економічної, політичної, соціальної та культурної сфер. Основні цілі створення Союзу наведено на рис. 1.8.

Рис. 1.8. Загальні цілі Союзу Арабського Магрибу

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Наприклад, пріоритетним завданням зовнішньої політики Союзу Магрибу є зміцнення зв'язків між арабськими країнами та країнами-членами ЄС.

На рис. 1.9. представлено перелік регіональних органів Союзу Арабського Магрибу, створених відповідно до Марракешського договору.

Рис. 1.9. Регіональні інституції Союзу Арабського Магрибу

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Найвищим органом Союзу Арабського Магрибу є Президентська рада. До її складу входять глави держав-учасниць Союзу. Вона є єдиним органом, який має повноваження приймати рішення. Рада збирається кожні півроку. За підготовку засідань Президентської ради відповідає Рада міністрів закордонних справ. Проекти, запропоновані Президентською радою, розглядає Консультативна асамблея. Вона складається з 20 членів від кожної з представницьких держав і збирається раз на рік. Вона ж надає рекомендації главам держав або урядів. Розгляд і вирішення спорів стосовно тлумачення та виконання договорів і угод, які укладаються в рамках Союзу здійснює Судовий орган з 10 суддів – два від кожної держави-члена. Його рішення обов'язкові до виконання та остаточні. Кожні

півроку в одній з п'яти країн збирається Генеральний секретаріат. В рамках конвенції можуть створюватися спеціалізовані міністерські комітети для розв'язання завдань у різних сферах – освіта, наука, прогресивний розвиток, економіка, національна безпека, продовольче питання та ін.

Отже, утворення Союзу Арабського Магрибу зумовили ряд причин. Основна з них – це об'єктивне бажання країн-учасниць Союзу до інтеграції. Потреба у формуванні нового союзу та єдності держав, коли їх політичні режими і погляди різні призвели сформована необхідністю становлення політичного, економічного, соціального та культурного порядку. Долаючи суперечки і протистояння між країнами-учасницями САМ, вони знайшли спільну мову, домовилися про співпрацю і стали на шлях збереження єдиної арабської нації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Розвиток сучасних міжнародних відносин, налагодження співпраці між країнами є важливою складовою функціонування всієї світової спільноти. Однією із найважливіших форм міждержавної взаємодії є торговельно-економічне співробітництво, від розвитку якого залежить подальша розбудова держави та її авторитет на міжнародній арені. Роль зовнішньої торгівлі в економічному розвитку країн зросла, але разом з тим і зросла загальносвітова залежність країн від міжнародного обміну товарами і послугами.

2. Процеси інтеграції країн є об'єктивними, мотивуються суттєвими перевагами інтеграції – підвищення рівня розвитку країн, їх національної безпеки, розвиток технологій та впровадження їх у виробництво спільними зусиллями з ефектом синергії. Інтегруючись, країни переслідують схожі цілі. Як правило, завдання інтеграції є економічні вигоди для країн-учасниць. Метою міжнародних інтеграційний об'єднань є підвищення економічної ефективності виробництва. Тісні економічні відносини сприяють вирішенню політичних конфліктів і побудові спільної політики щодо інших.

3. Африка посідає особливе місце в сучасній системі міжнародних політичних і економічних відносин. Важливу роль з ініціювання інтеграційних процесів відіграла економічна комісія ООН для Африки та Лаоський план дій 1980р. Особливими рисами інтеграційних об'єднань Африки є низький рівень економічного розвитку країн-учасниць, низька частка взаємної торгівлі, монокультурна, однорідна експортна продукція тощо.

Однією з форм міжнародної економічної інтеграції Африканського континенту є Союз Арабського Магрибу (САМ), загальні цілі якого: зміцнення братських зв'язків у межах регіону; сприяння прогресу та добробуту суспільства, захист прав та інтересів людей; встановлення та проведення спільної політики в різних секторах і сферах життєдіяльності; поступове досягнення вільного пересування людей та обігу товарами, вільний переказ і рух капіталу в межах регіону тощо.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ КРАЇН МАГРИБУ

2.1. Основні риси та тенденції економічного розвитку країн Африки у системі світового господарства

Країни Африканського континенту скоріше гетерогенні або ж дуже різномірні при тому, що вони географічно поєднані та мають схожі особливості економічного розвитку та інші. В економічних дослідженнях територію Африки поділяють на Північну Африку – Марокко, Алжир, Туніс, Єгипет та сукупність країн на південь від Сахари, за винятком ПАР. На відміну від інших африканських держав, які є країнами, що розвиваються, ПАР відноситься до розвинених країн. Північноафриканські країни випереджають країни Півдня за багатьма показниками економічного розвитку [30].

На континенті Африка за прогнозами фахівців зосереджено до 40% світових запасів золота, хрому та платини – до 90% світових запасів. На даному континенті знаходяться значні запаси таких речовин як кобальт, алмази, уран. Наприклад, в Демократичній Республіці Конго видобувається близько 70% кобальту, в Гвінеї можна добувати боксити, запаси яких складають 35% світових. Як ми вже зазначали в п. 1.3., 65% світових орних земель знаходиться в Африці, як і близько 10% внутрішніх відновлюваних джерел прісної води [29]. Отже, це континент зі значним потенціалом розвитку сільського господарства. Проте економіка Африки переважно сировинна, тому дуже вразлива до глобальних цінових шоків на сировинні товари. Це суттєво знижує перспективи інклюзивного зростання та розвитку континенту [28].

За висновками Bloomberg, African Business, Economist Intelligence Unit та Міжнародного валютного фонду у 2024р. 6 з 10 найефективніших економік світу – це країни Африки на південь від Сахари [33]. Прогнози на 2024 та 2025 рр. – економіки 6 країн на південь від Сахари зростати будуть найшвидше у світі, у 2024р. – 3,8%, у 2025р. – 4,1%. Серед галузей лідирують будівництво, транспорт,

туризм, гірничодобувна промисловість і технологічні сектори, серед країн – Нігер, Руанда і Кот-д'Івуар.

За прогнозами ООН, до 2100р. 5 із 10 країн з найбільшою кількістю населення будуть африканськими і загалом в Африці проживатиме 40 % населення Землі [33]. Відповідно, Африка перетвориться на потужний промисловий центр з найбільшим ринком збуту. Тому вже зараз перспективи розвитку бізнесу у Африці, вихід на її ринки цікавлять виробників Китаю, США, Росії і Євросоюзу.

А за результатами аналізу поточного стану середні темпи зростання ВВП в Африці у 2022 р. знизилися до 3,8% через пандемію COVID19 та геополітичні проблеми. Але у 53 з 54 країн Африки ми зафіксували економічне зростання. У 2023р. зростання економіки становить близько 4 % – рис. 2.1.

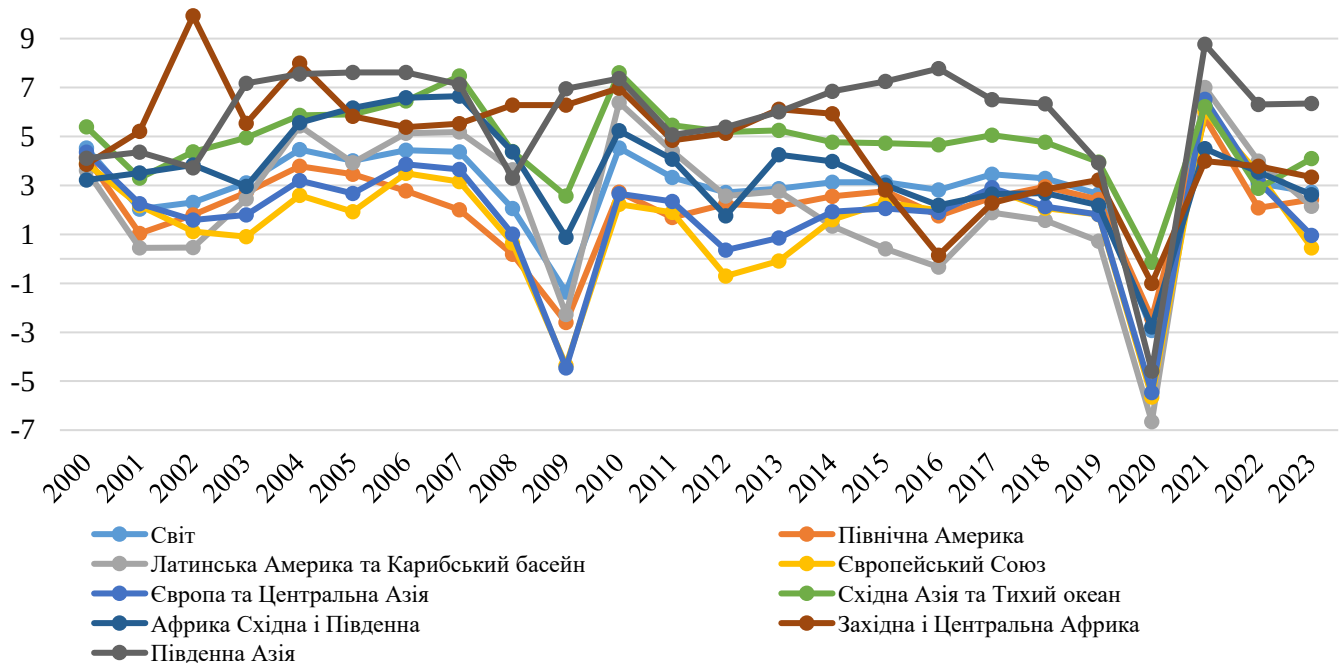

Рис. 2.1. Темпи зростання ВВП у різних регіонах світу, 2000-2023 рр., %
Джерело: побудовано автором на основі [31, 32]

Отже, на сьогодні найбільшими економіками Африки є Нігерія, ПАР та Єгипет. На найближчий час їх можливості до зростання дещо обмежені. В той же час активно починають розвиватися країни з меншими за обсягами економіками. За прогнозом Африканського банку розвитку, у 2024р. лідери за темпами зростання економік – Руанда, Кот-д'Івуар, Бенін, Ефіопія та Танзанія, мають продемонструвати зростання більш ніж 5,5% і посісти місця в 10 зростаючих

економік світу. Такі ж перспективи прогнозуються для Демократичної Республіки Конго, Гамбії, Мозамбіку, Нігеру, Сенегалу та Того. Зростання близько 2-3% продемонструють Нігерія, ПАР, Єгипет, Алжир, Марокко та Кенія [27, 32, 33].

За даними Світового банку у 2023р. стійке зростання зберігалося в усіх регіонах Африки. За прогнозами Африканського банку розвитку, тенденція зберігатиметься і у 2024р. Можливо, що на півдні континенту темпи зростання економіки не перевищать 2% – рис. 2.2.

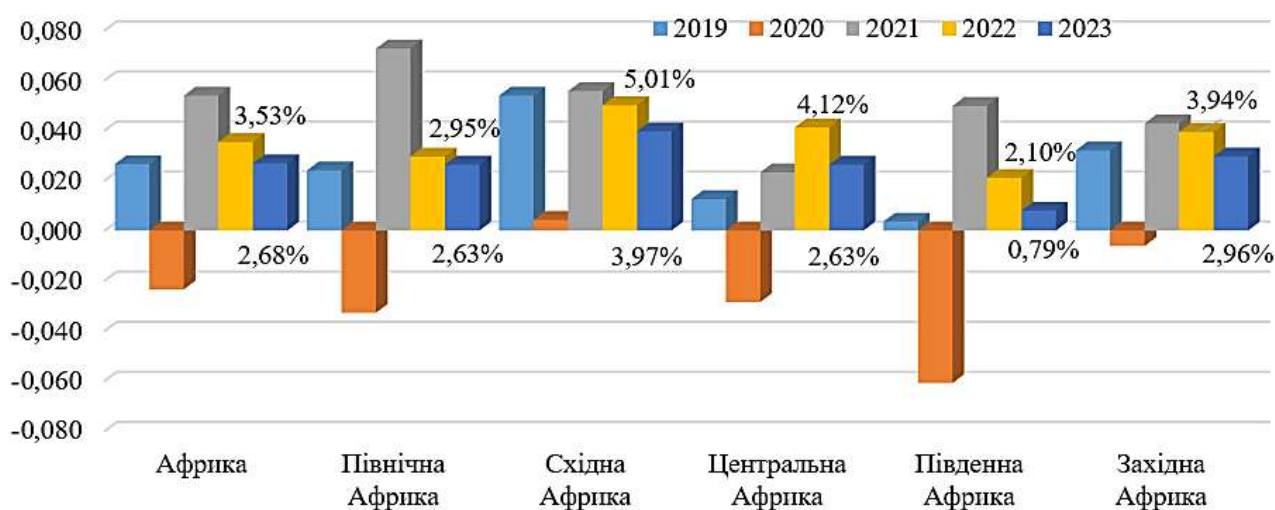

Рис. 2.2. Темпи зростання реального ВВП у регіонах Африки, 2019-2023 рр.,%

Джерело: побудовано автором на основі [31, 32]

У 2023р. за оцінками Африканського банку розвитку найбільші темпи приросту реального ВВП в порівнянні з іншими регіонами були в Східній Африці – 3,97% завдяки сприятливим цінам на сировинні товари, але нижчі проти 5,01% у 2022р. Прогнозується, що у 2024р. вони відновляться до середнього допандемійного рівня – понад 5%. Варто зазначити, що структура виробництва продукції у Східній Африці відносно диверсифікована, але країни цього регіону є більше нетто-імпортерами сировинних товарів. Звідси впливає, що саме вони найбільш потерпають від високих світових цін. Негативно позначаються на рівні економічного зростання і кліматичні зміни, що повторюються, та нестабільність, зокрема в районі Африканського Рогу.

У Південній Африці зафіксовано найбільше зниження темпів зростання –

0,79% у 2023р. з 2,1% у 2022 р. Причина у досить стриманому зростанні у ПАР, на економіці якої позначаються порівняно високу відсоткові ставки, слабкий внутрішній попит та постійні відключення електроенергії.

У Центральній Африці ми можемо спостерігати найбільший розрив у темпах приросту ВВП у 2023р. в порівнянні з 2022р. – 2,63% і 4,12% відповідно. Трохи менше, але також суттєве зниження темпу приросту ВВП і в Центральній Африці.

У Західній Африці темпи зростання реального ВВП сповільнилися до 2,96% у 2023р. з 3,94% у 2022р. через уповільнення зростання економіки Кот-д’Івуару та Нігерії – двох найбільших економік регіону. Так, економіка Нігерії у 2023р. потерпає від відсутності безпеки та зниження рівня видобутку нафти більше, бо темпи приросту її економіки знизилися незважаючи на більш високі світові ціни на нафту та чималі зусилля по відновленню безпеки в неспокійному нафтовидобувному регіоні.

Темпи зростання ВВП у Північній Африці знизилися до 2,63% у 2023р. з 2,95% у 2022р. через різке падіння економіки Лівії та посухи в Марокко, що сталося у 2022р. Для даного регіону прогнозується стабілізація економічного зростання на рівні 4,3% у 2024р. А посприяє цьому очікуване суттєве відновлення у двох зазначених країнах та стійке зростання в інших країнах регіону.

10-ма найперспективнішими економіками Африки є економіки Ефіопії, Танзанії, Кот-д’Івуару, ДР Конго, Сенегалу, Беніну, Мозамбіку, Нігеру, Руанди, Того та Гамбії. Основні їх макроекономічні показники за 2021-24рр. представлені в дод. С.

Розглянемо більш докладно три країни-лідери цього списку.

За даними дод. С у Ефіопії у 2022р. зростання реального ВВП знизилося до 5,3%, а інфляція зросла до 34%, що пояснюється внутрішнім конфліктом, посухою та зростанням цін на сировину. Дефіцит бюджету збільшився до 4,2% ВВП у 2022р. і до 2,9% у 2023 р., а дефіцит рахунку поточних операцій – до 4% ВВП у 2022р. та скоротився до 3,2% ВВП у 2023р. Банківський сектор у 2022р. був відносно стабільний, але частка прострочених кредитів була вище допустимого рівня. Міжнародні резерви скоротилися приблизно до 1 місяця покриття імпорту у 2022

р., а державний та гарантований державою борг знизився до 50,1% ВВП у 2022 р. [34]. У 2023р. ВВП зростає на 6,2%, рівень інфляції знижується до 30,7%. За прогнозами у 2024р. ВВП зросте на 6,5%, а рівень інфляції знизиться до 21,8%, за рахунок зростання промисловості, приватного споживання та інвестицій. Також буде відновлюватися туризм та позитивно вплине високоймовірна лібералізації більшої кількості секторів.

Також прогнозується у 2024р. скорочення дефіциту бюджету до 2,3% ВВП і дефіциту поточних операцій – до 3,3% ВВП. Це пояснюється очікуваним збільшенням державних доходів, зумовленим кращою мобілізацією внутрішніх ресурсів, реалізацією стратегії бюджетної консолідації та відновленням притоку донорів. Також очікується збільшення експорту товарів та послуг та обсягів прямих іноземних інвестицій з паралельним скороченням імпорту капіталовкладень [34].

Макроекономічні ризики – міжетнічні конфлікти на різних територіях країни, засуха, боргова вразливість, геополітична напруженість в різних країнах.

У 2022 р. через зростання цін на продукти харчування та паливо сповільнилося зростання реального ВВП Танзанії. У 2023р. цей показник зростає на 5,2%. Маючи на меті стримати інфляційний тиск уряд країни вирішує у червні 2022р. згорнути адаптивну грошово-кредитну політику. Інфляція у 2022р. становила 4,3%. По причину вищих цін на продукти живлення та енергоносії у 2023 р. інфляція складала 4,8%. Високий обсяг експорту золота та доходи від туризму дозволили утримувати стабільними обмінні курси валют. Дефіцит бюджету Танзанії скоротився до 3,4% ВВП у 2022р. і 3,5% ВВП у 2023р. Державний борг Танзанії був стабільним на рівні 40,9% у 2022р. Дефіцит рахунку поточних операцій збільшився до 5,7% ВВП у 2022р. і трохи менше – 4,4% ВВП у 2023р. оскільки було зростання витрат на імпорт. Фінансування здійснювалося переважно за рахунок зовнішнього комерційного боргу [34].

У прогнозах зростання реального ВВП на 6% у 2024 р. за рахунок інвестицій у великомасштабні інфраструктурні проекти, що дозволить збільшувати заробітну плату та споживчий попит. Інфляція очікується на рівні 4,2% по причині поліпшення в першу чергу сільськогосподарських показників. Дефіцит бюджету

прогнозується 3,5% ВВП, бо в планах збільшення витрат на інфраструктуру з фінансуванням за рахунок внутрішніх та зовнішніх позик [34].

Серед ризиків велика ймовірність підвищення Банком Танзанії рівня облікової ставки, що призведе до подорожчання обслуговування боргу. Але це не завадить зростанню споживчих витрат за рахунок зниження інфляції, не високого рівня безробіття та зростання зарплати.

У 2022р. маємо уповільнення зростання економіки Кот-д'Івуар до 6,7%. Цьому сприяли основні галузі – видобувна та обробна промисловість, будівництво, торгівля, телекомунікації та інвестиції. У 2023р. спостерігалось зростання ВВП на 6,7% завдяки прискоренню здійснення реформ та інвестиціям у рамках Національного плану розвитку на 2021-2025рр. та початку видобутку корисних копалин на газово-нафтовому родовищі Балеїн, яке відкрили у 2021-22 рр. Економічному зростанню сприяли успішний розвиток енергетики, будівництва, гірничодобувної галузі, агробізнесу, торгівлі, телекомунікацій та сільського господарства. Інфляція через високі ціни на продукти харчування та транспортування у 2022р. складала 5,2%, у 2023р. – 3,7%. Дефіцит бюджету Кот-д'Івуар складає 6,8% і 5,2% ВВП у 2022 і 2023рр. Уряд країни субсидує ціни на нафту, також відбулося підвищення зарплату держслужбовців. Дефіцит рахунку поточних операцій складав 6,9% у 2022р. і 5,9% ВВП у 2023р. Це пояснюється погіршенням умов торгівлі. В країні спостерігалася економічна активність та високі процентні ставки за банківськими кредитами, в результаті кредитування економіки зросло на 11,4%.

Прогнозується, що у 2024р. ВВП зросте на 6,9%; інфляція буде 2,3% по причині збільшення місцевих запасів продовольства та боротьбою за зниження вартості життя. Дефіцит бюджету Кот-д'Івуар має скоротитися до 4,1% ВВП за рахунок збільшення мобілізації внутрішніх ресурсів та покращення контролю над державними видатками, дефіцит рахунку поточних операцій складатиме 5,7% ВВП.

До основних ризиків варто віднести погіршення локальної політичної ситуації після виборів та зниженням цін на сільськогосподарську сировину.

Отже, країни Африки демонструють досить сталу тенденцію до економічного зростання. Проблеми в їх розвитку також є і досить специфічні. Основна – переважно експортно-сировинна модель національних економік, що породжує залежність африканських країн від варіації світових цін та впливу загальносвітових криз, при тому, що кореляція між доходами держави та доходами громадян залишається низькою. До суттєвих ризиків відносяться зростання цін на продукти харчування та енергоносії, збільшення витрат на обслуговування внутрішнього боргу, зміна клімату, фінансові ризики.

Суттєвою проблемою є високий рівень структурного бюджетного дефіциту та зростання державного боргу в країнах з високою ймовірністю боргової кризи. Найбільш ймовірні джерела зовнішнього фінансування – це кредити та гранти МВФ. Для їх отримання уряди змушені виконувати відповідні критерії, що негативно впливає на стабільність та перспективи економік.

Стійкість економік країн Африканського континенту можна забезпечити в розвитку внутрішньоафриканської торгівлі, особливо продукцією з високою доданою вартістю.

Враховуючи існуючий потенціал розвитку у межах континенту, в Африці наразі існує багато різних спілок та об'єднань. Найбільшим є Африканський союз, в якому беруть участь всі держави за винятком кількох країн, чие членство призупинено через державні перевороти. Так здійснює свою діяльність Африканський економічний союз, Банк країн Центральної Африки, який обслуговує як Центральний банк шість держав регіону.

З метою вирішення проблем регіону країни Африки доєднуються до локальних союзів – Санайська група співробітництва, Союз арабського Магрибу, Союз держав річки Мано, Зона ренду та ін.

На рис. 2.3 представлені найбільш ефективні з точки зору динаміки інтеграційних процесів серед 160 міждержавних регіональних об'єднань Африки [35].

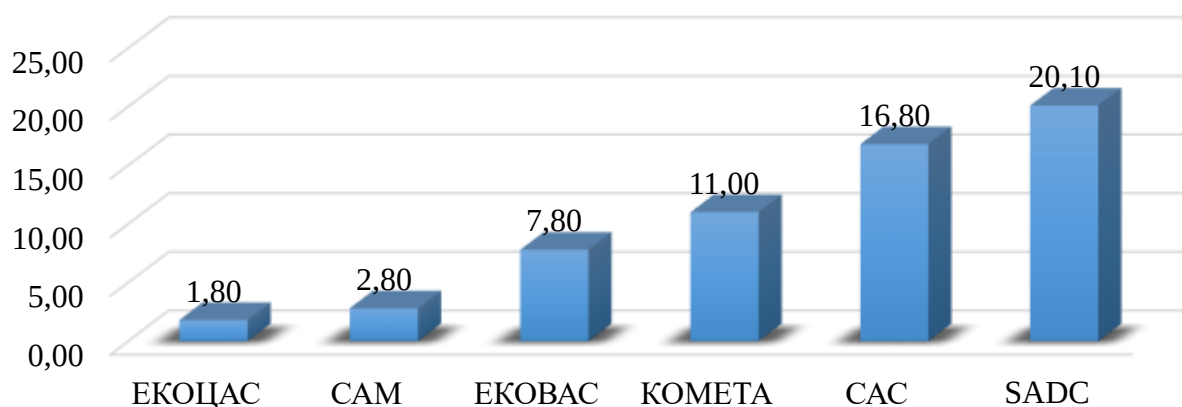

Рис. 2.3. Частка експорту угруповань Африканського континенту у 2023р., %
Джерело: побудовано автором на основі [35]

Отже, в системі світової економіки Африка була і залишається регіоном, який забезпечує більш розвинені економіки цінними сировинними ресурсами. Це разом з неефективним використанням доходів від видобутку сировини складає суттєву загрозу майбутньому Африки. Активний економічний розвиток починаючи з 2000-хрр., підвищення економічного співробітництва з іншими країнами створює можливості стосовно зміни ролі Африки в сучасній моделі світової економіки. Однак цей шанс може бути використаний тільки за умов поєднання спільних зусиль як країн самого регіону, так і правильного вибору партнерів – інших країн світу.

2.2. Основні тренди торговельно-економічного співробітництва країн Магрибського союзу з країнами світу

Як ми вже встановили, в Африці існує багато різних інтеграційних угруповань. Союз арабських країн Магрибу (САМ) є єдиним регіональним інститутом у складі 5 країн – Алжир, Лівія, Марокко, Мавританія та Туніс. Країни Магрибу, окрім власне Союзу арабського Магрибу, входять до різних інших угруповань. Всі країни Магрибу входять, наприклад, до Ліги арабських держав. У цьому регіоні підписано 12 угод про участь країн у регіональних інтеграційних об'єднаннях (РІО), з них три – у взаємних рамках. Так, країни Лівія, Марокко і Туніс є членами Панарабської зони вільної торгівлі (ПАФТА), а країни Марокко і

Туніс – Агадирської угоди [35; 36]. Країни Туніс, Марокко та Алжир підписали угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Марокко підписала угоду про зону вільної торгівлі зі США, а Мавританія є учасницею Співтовариства держав на південь від Сахари (SEN-SAD). Також, країни Марокко і Туніс є учасницями Зони вільної торгівлі з ЄАВТ і Туреччиною.

Участь країн Магрибу у регіональних інтеграційних об'єднаннях Африканського континенту представлена у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Участь країн Магрибу у регіональних інтеграційних об'єднаннях

Країни	CAM	Агадирська угода про ЗВТ	ПАФТА	ЗВТ зі США	Асоціація з ЄС	Угода з ЄАВТ	СЕНСАД	Угода з Туреччиною
Алжир	+				+			
Мавританія	+						+	
Марокко	+	+	+	+	+	+		+
Лівія	+		+					
Туніс	+	+	+		+	+		+

Джерело: складено автором на основі бази даних COT [38]

Союз Арабського Магрибу є інтеграційним угрупованням, яке пов'язує Африку та Близький Схід. Відтак, Магриб зберігає низку особливих рис, які схожі з арабськими та африканськими рисами. Зокрема, схожість з Африкою зумовлена браком соціальних програм, які мають місце в країнах «аравійської шістки». Торговельно-економічне співробітництво країн Магрибу зорієнтоване більшою мірою на країни Західної Європи. В першу чергу – на Францію, колишню метрополію, що вказує на збереження певної колоніальної спадщини в структурі економіки. А от економічна інтеграція на регіональному рівні в рамках Союзу Арабського Магрибу (CAM) є скоріше декларацією аніж функціонуючим проєктом регіону. З іншого боку, Магриб є традиційно арабським суспільством і в регіоні діють відповідні методи і механізми державного і приватного підприємництва та провадження економічної діяльності. Наприклад, за принципами нафтових монархій Перської затоки держави контролюють розробку вуглеводнів на території

Магрибу.

На регіон Союзу Магрибу наразі припадає восьма частина чисельності населення регіону Близького Сходу та Північної Африки та четверта частина всього регіонального ВВП. У країнах Магрибу вартісний обсяг ВВП за ПКС диференційований – від 548,6 млрд \$ в Алжирі до 8,2 млрд \$ у Мавританії, а середньодушовий ВВП – від 15900 \$ у Лівії до 2200 \$ у Мавританії (дод. D).

На півночі Африки провідною галуззю економіки традиційно була і залишається гірничодобувна. Причина пояснюється тим, що у Марокко, Алжирі й Тунісі запаси фосфоритів становлять близько 70% загальносвітових запасів, фосфатів – 64 млрд т або 70% загальносвітових. Так Марокко посідає 1-е місце у світі за їх експортом і 3-є місце у світі за видобутком [38].

За результатами аналізу рівень та динаміка економічного розвитку Північного регіону Африки дуже диференційовані – рис. 2.5.

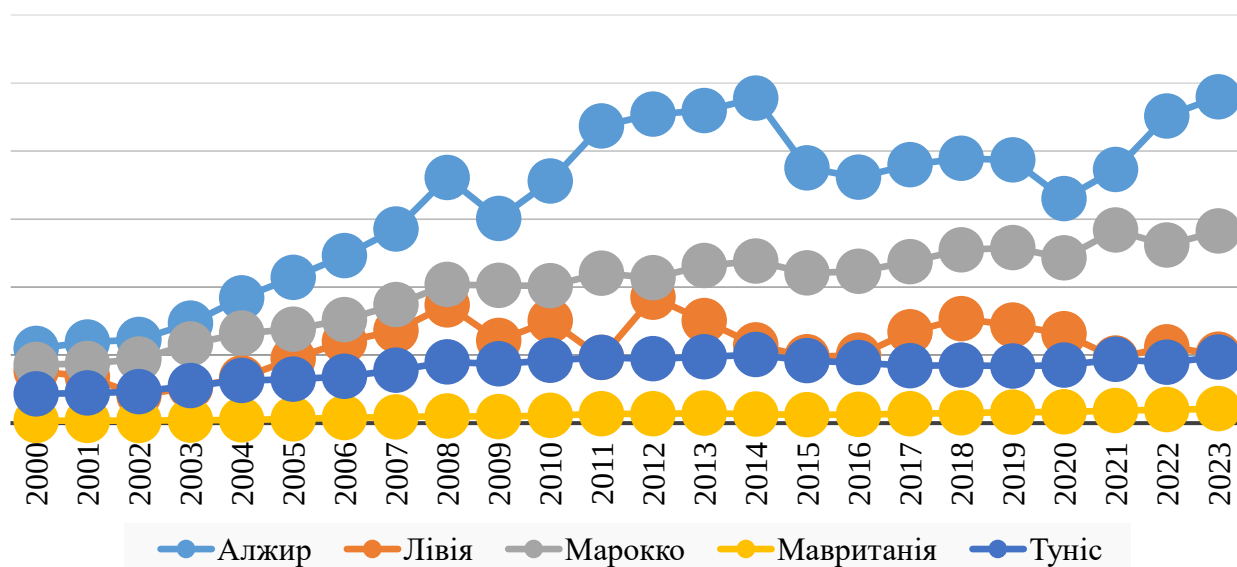

Рис. 2.5. Динаміка виробництва ВВП у країнах Магрибу у 2000-2023рр., млн \$

Джерело: побудовано автором на основі [38]

Експерти відмічають стійку тенденцію до збільшення рівня ВВП країн Магрибу.

Найвищий рівень ВВП зберігається в Алжирі. Його динаміка пояснюється кон'юктурою на світовому ринку вуглеводнів. Найбіднішою країною Магрибу є Мавританія, оскільки вона найменш забезпечена енергетичними ресурсами. ВВП

на душу населення дуже варіативні, але є найвищими у Лівії – рис. 2.5. В інших країнах Союзу спостерігається стійкі тенденції демографічним зростанням, як наслідок, низькі рівні доходів на душу населення – рис. 2.6.

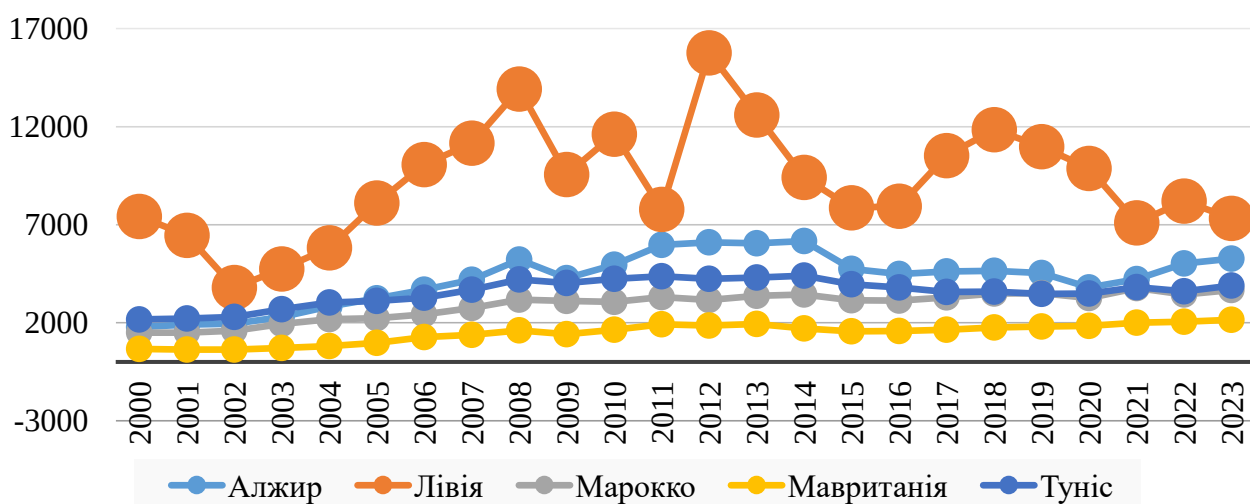

Рис. 2.6. ВВП на душу населення, 2000-2023рр., \$

Джерело: побудовано автором на основі [32]

Велику роль у забезпеченні та підтримці динаміки економічного розвитку відіграє міжнародне співробітництво у різних сферах – торговельній, інвестиційній, науково-технічній на регіональному і позарегіональному рівнях. З 1995р. Марокко, Туніс і Мавританія є членами СОТ, Алжир та Лівія досі мають статуси спостерігачів СОТ. Помітне зростання вартісного обсягу зовнішнього товарообігу (рис. 2.7.) в країнах Магрибу почалося на початку ХХІ ст. Наразі показники зовнішнього товарообороту корелюють з показниками виробництва ВВП (рис. 2.4.) групи країн Союзу при різко вираженій волатильності, яка, в свою чергу, визначається високим ступенем залежності їх економік від світового ринку.

За даними рис. 2.7. починаючи з 2013 р. торговий баланс країн Магрибу став мати від’ємне значення, що свідчить про зростання зацікавленості інших країн світу у африканському ринку. У 2013-2021рр. країни Магрибу мають негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу на регіональному рівні, у 2021р. – 5,7 млрд \$. У 2022р. країни Магриб стали на 6,8 млрд \$ експортувати більше, ніж імпортувати. За період 2005-2023рр. обсяг зовнішньої торгівлі Магрибу зріс більше ніж в два рази – з 185 млрд до 382,6 млрд \$ (рис. 2.8.).

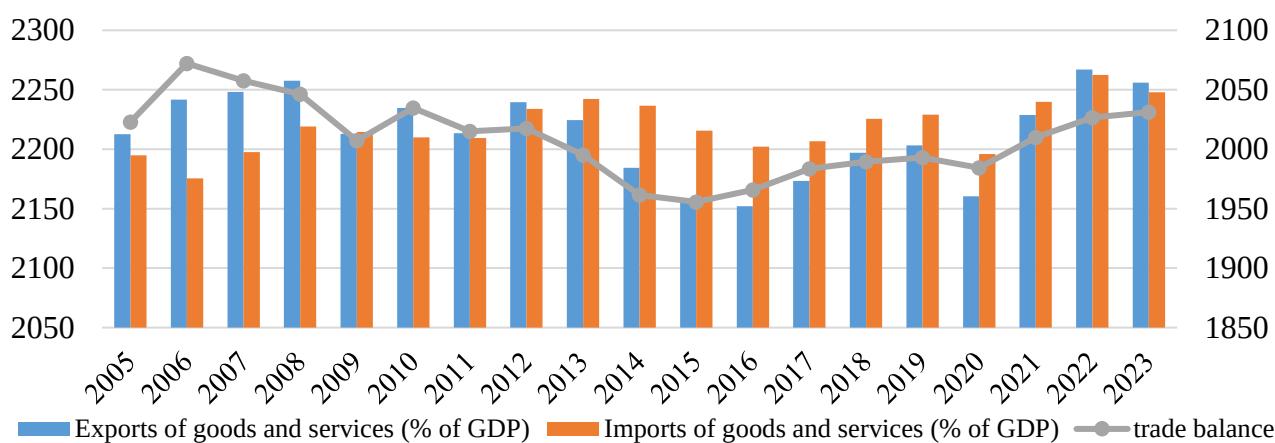

Рис. 2.7. Динаміка експорту та імпорту країн Магриб (ліва шкала, у млн \$), їх торговельний баланс (права шкала, млн \$), 2005-2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [32]

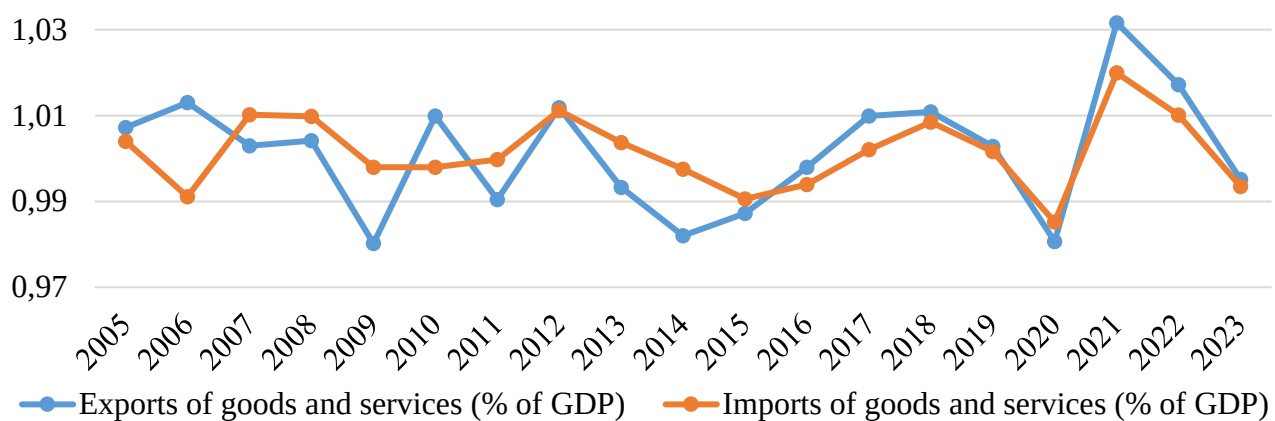

Рис. 2.8. Динаміка темпів зростання експорту та імпорту країн Магриб, 2005-2023 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [32]

Таким чином, динаміка експорту та імпорту країн Магрибу є нестабільною, але має загальну тенденцію до зростання. Так, за досліджуваний період експорт товарів збільшився на 77 % з 110,0 до 194,7 млрд \$ США, а імпорт – майже у 2,5 рази з 75,2 до 187,9 млрд \$ США. Дещо знижували показники у 2009 р., 2016 р. та 2020 р., дод. Е.

Окремо можна виділити результати зовнішньої торгівлі Алжиру. У 2005-2013рр. ми можемо бачити позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, оскільки в цей період спостерігалось покращення ситуації на світовому ринку вуглеводнів. З 2014р. сальдо стало від'ємним і тільки у 2022р. ситуація виправилося. Раніше це

було неможливим, країни Магрибу не мають можливості отримати перевагу в експорті інших товарів, оскільки мають низький рівень диверсифікації експорту.

У 2023р. більше половини усього товарного експорту Союзу Магрибу до інших країн світу складали мінеральне паливо, нафтопродукти та продукти їх перегонки компоненти – 102,7 млрд \$ США. Ми переконуємося в тому, що країни Магрибу мають сировинну орієнтація (рис. 2.9.). Іншими статтями експорту є продукти харчування – близько 6,3% (323,8 млрд \$ США), електричні машини та обладнання – 6,1% (10,68 млрд \$ США), добрива – 6,1% (10,71 млрд \$ США). У структурі експорту у 2023р. також 3,9% становили транспортні засоби та 2,8% – хімічна продукція [38].

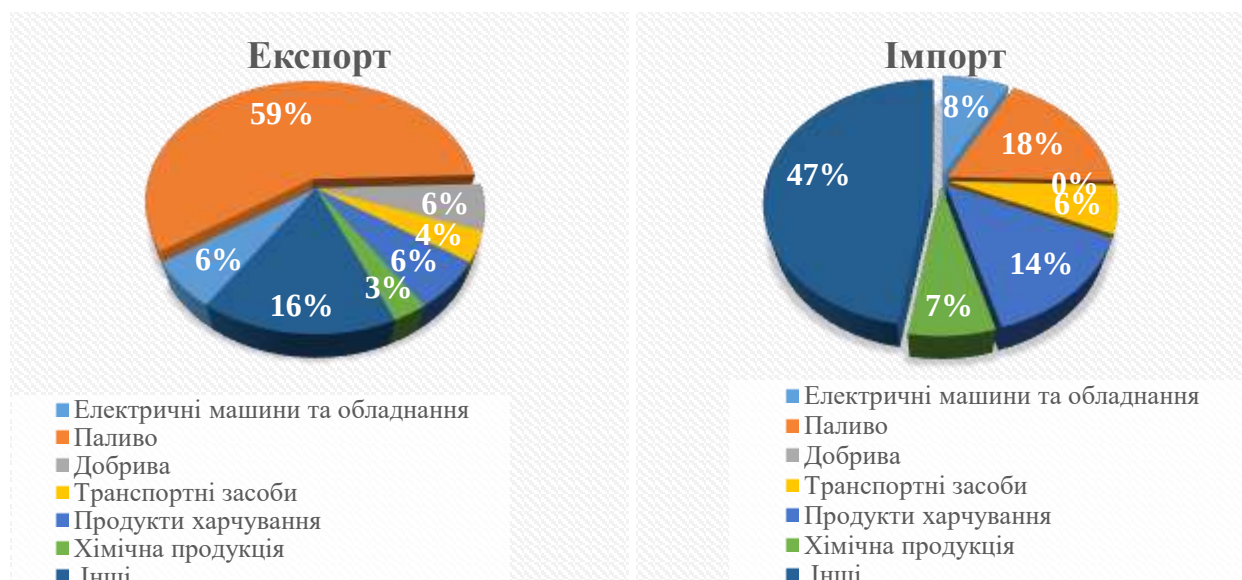

Рис. 2.9. Товарна структура зовнішньої торгівлі Магрибу у 2023 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [38]

Імпорт Магрибу у 2023р. містив ті ж товарні групи, що і експорт угруповання, але ми можемо спостерігати невеликі відхиленнями у розмірах часток. Так, частка палива складала 17,7%, продуктів харчування – 14,0%, електричних машин та обладнання – 7,8%, транспортних засобів – 6,2%, хімічної продукції – 6,9% [40].

2.3. Основні тренди торговельно-економічного співробітництва окремих країн-учасниць Магрибського союзу з країнами світу

Країни Союзу Арабського Магрибу кожна по своєму вибудовує торговельно-економічне співробітництво з іншими країнами світу. Ці взаємовідносини мають як спільні риси, так і особливі. В даному пункті проаналізуємо основні тенденції зовнішньої торгівлі кожної країни окремо. Структура товарного експорту та імпорту за країнами Союзу Арабського Магрибу у 2023р. представлена на рис. 2.10 і в дод. F, G, H, I.

Тенденції розвитку економіки Алжиру за останні два-три роки формуються під впливом таких чинників як відновлення світових цін на вуглеводневу сировину, зниження карантинних обмежень, викликаних пандемією, та відновлення рівня економіки, зростання цін на продукти харчування, які в обсягу імпорту країни складають близько 20%. Експорт у 2022р. сягнув 60,79 млрд \$ США. Основні продукти на експорт – нафтовий газ, сира нафта, очищена нафта, азотні добрива, аміак. Основою економіки АНДР є фінансові надходження від видобутку та експорту вуглеводнів – нафти і природного газу. Їх частка в алжирському експорті складає близько 96%.

Збільшення доходів від експорту Алжиру в першу чергу спричинено зростанням цін на нафту та збільшення фізичних обсягів експорту нафти. Наприклад, у II півріччі 2021р. ціна одного барреля алжирської марки нафти Saharan Blend коливалася в діапазоні 68-86 \$ США – майже в два рази вище середньорічної ціни 2020р. Монополістом у видобутку і продажу нафти і газу в Алжирі є компанії «Sonatrach». У 2021р. виручка компанії від експорту вуглеводнів склала майже 34,5 млрд \$ США в порівнянні з 20 млрд \$ США у 2020р. У I половині 2022р. ціна алжирської нафти коливалася в діапазоні від 100 до 120 \$ за один барель. Отже, якщо ринкова кон'юнктура буде сприятлива, то доходів Алжиру від експорту вуглеводнів будуть зростати.

Зростання доходів від експорту вуглеводнів формуючи близько 50% дохідної частини бюджету. Це дозволяє уряду Алжиру скорочувати дефіцит бюджету країни, як наприклад з 13,6% ВВП у 2020р. до 10,3% ВВП у 2021р. і до 8,7% ВВП у 2022 р.

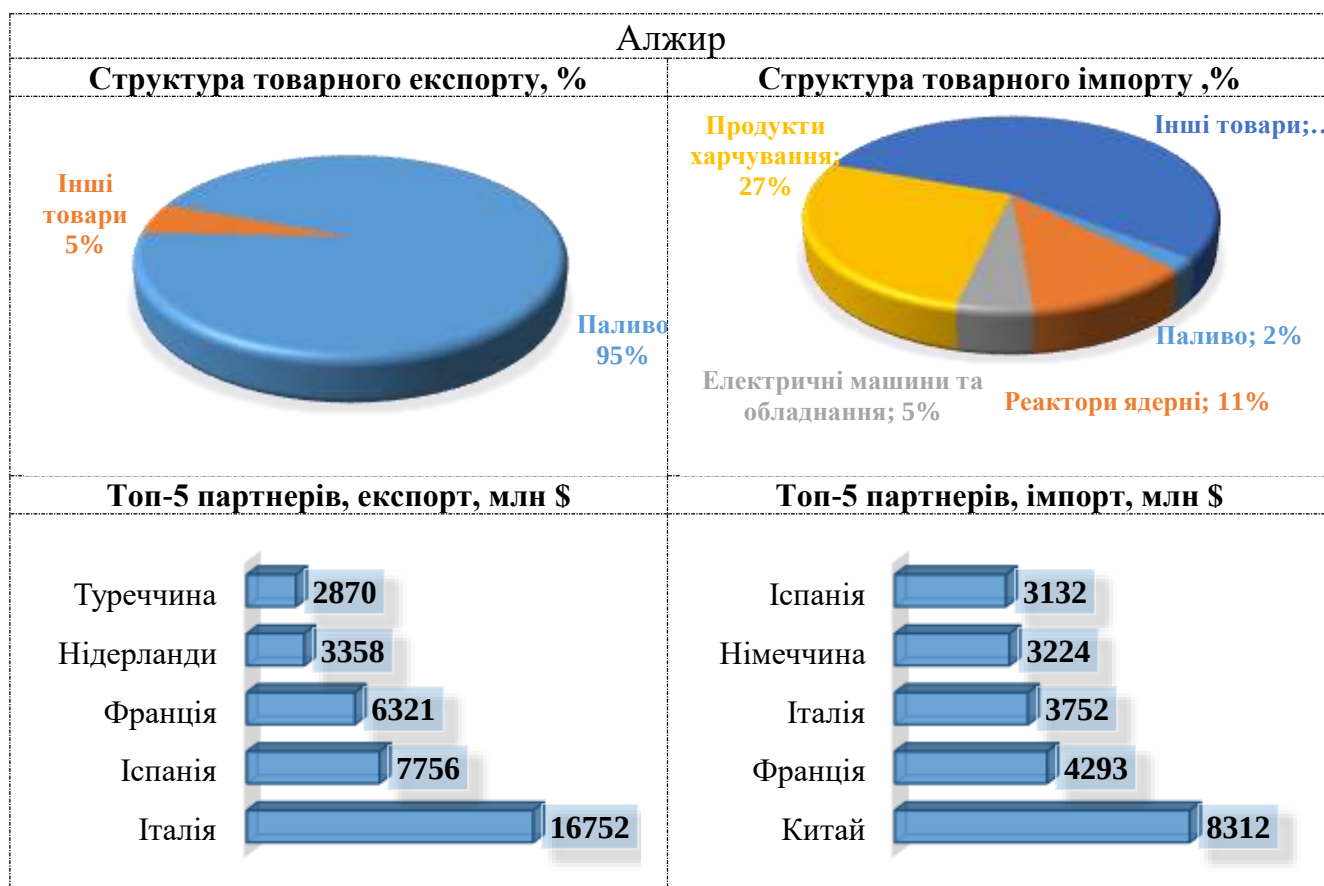

Рис. 2.10. Структура товарного експорту Алжира та Топ-5 партнерів у 2023р.

Джерело: побудовано автором на основі [39; 40]

Основні напрямки експорту товарів із Алжиру у 2023р. – Італія, Іспанія, Франція, Нідерланди та Туреччина [41]. Сукупний експорт із Алжиру у 2023р. склав 68,7 млрд \$ США: до Італії – 24,4% або 16,75 млрд \$ США, до Іспанії – 11,3% або 7,76 млрд \$, до Франції – 9,2% або 6,32 млрд \$, до Нідерландів – 4,9% або 3,36 млрд \$), до Туреччина – 4,2% або 2,87 млрд \$.

Наразі Алжир залишається одним з найбільших у світі імпортерів зернових культур, сухого молока, рослинної олії, мороженого м'яса (окрім м'яса птиці) [41]. Загальний товарообіг у 2023р. склав 103,85 млрд \$ США. Сукупний імпорт до Алжиру склав 47 млрд \$ у 2023р. Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Алжиру у 2023р. стали: Китай з часткою 18%, Франція з часткою 9,33%, Італія з часткою 8,15%, Німеччина з часткою 6,99%, Іспанія з часткою 6,79%, Туреччина з часткою 4,36%, США з часткою 3,99%, Південна Корея з часткою

3,66%, Аргентина з часткою 3,29%, Бразилія з часткою 2,98%. Структура імпорту в Алжир у 2023р. складалася з таких основних товарних груп: реактори ядерні – 11,0% або 5,17 млрд \$, електричні машини та обладнання – 5,0% або 2,35 млрд \$, паливо – 2,0% або 3,91 млрд \$, продукти харчування – 2,0% або 0,94 млрд \$ тощо.

Влада АНДР реалізує різні заходи, щоб подолати негативні тенденції в економіці та зменшити її залежність від експорту вуглеводневої сировини. Так протягом останніх років було декілька спроб законодавчими інструментами зменшити імпорт та надати поштовху у розвитку національного виробництва – вводили заборону імпорту низки товарів, впроваджували ліцензування імпорту.

Алжирський ринок наразі потребує новітніх технологій, створювати власні виробництва, особливо у експорто-орієнтованих галузях. Так Уряд Алжиру анонсував Стратегію розвитку експорто-орієнтованих підприємств і галузей. В країні вже є податкові пільги для нових підприємств, спрощена процедура виділення земель для сільськогосподарського виробництва, скасовано правило 49/51 для ряду галузей національної економіки, які не є стратегічними.

Також алжирський уряд має плани по збільшенню власного виробництва зернових та самостійного вирощування олійних культур – арахісу, соєвих бобів, ріпаку. Це дозволить суттєво скоротити витрати на імпорт продовольчих товарів.

Структура товарного експорту Лівії та її партнери у 2023р. показано у дод. F.

Провідними галузями економіки Лівії є нафтодобувна, нафтохімічна (виробництво пластику), металургійна, харчова, текстильна, кустарне виробництво, виробництво цементу [42]. Так само як і в Алжирі, 95% експортної виручки Лівії формується за рахунок продажу нафти. У грудні 2021р. Лівія призупиняє експорт сирої нафти з західних портів Zawiya та Mellitah оскільки робота найбільшого нафтового родовища Шарара була призупинена ополченцями. Як результат, на початок 2022р. щоденний експорт сирої нафти скорочується на 45% нижче середнього показника кінця 2021р. роботу продовжували нафтовий порт Brega та морські нафтотермінали Бурі та Фарва, які забезпечувалися родовищем Аль-Джурф. Проте ці експортні об'єкти забезпечують близько 25% національного експорту. У 2022р. в Лівії видобували близько 900 тис. бар./добу або

на 350 тис. бар./добу менше ніж раніше.

У 2024р. у Лівії знову зупинили видобуток нафти на найбільшому родовищі через протестувальників. Лівійська нафта протягом тривалого часу є причиною непорозумінь та конфліктів у країні, де триває громадянська війна. У зв'язку з цим, за контроль над найбільшими запасами нафти в Африці у збройних формувань внутрі країни та іноземних держав виникає бажання захопити ініціативу над видобутком нафти. Черговий інцидент – знак протесту проти дефіциту палива в країні.

Сукупний експорт Лівії у 2023р. склав 39,1 млрд \$. Це було на 12,8% більше ніж у 2022р. У 2023р. з Лівії товари експортувалися у Італію – 33,61% або 13,14 млрд \$, Іспанію – 8,06% або 3,15 млрд \$, Китай – 7,37% або 2,88 млрд \$, Нідерланди – 6,55% або 2,56 млрд \$ та Грецію – 5,65% або 2,21 млрд \$. Структура експорту була представлена такими основними товарними групами як паливо – 95% та ін. товарами.

Сукупний імпорт у 2023 р. у Лівії становив 29,6 млрд \$. Найбільші торгові партнери з імпорту товарів: Китай – 15,6% або 4,62 млрд \$, Туреччина – 13,2% або 2,06 млрд \$, Італія – 8,88% або 2,63 млрд \$, ОАЕ – 8,64% або 2,56 млрд \$, Єгипет – 5,3% або 1,57 млрд \$. А також Південна Корея, Нідерланди, Туніс, Німеччина та Іспанія. Лівія імпортує широкий спектр товарів, оскільки власне виробництво практично відсутнє або не задовольняє внутрішній попит. Імпортували паливо – 13,1% або 3,88 млрд \$, електричні машини та обладнання – 9,62% або 2,85 млрд \$, транспортні засоби – 9,4% або 2,78 млрд \$, реактори ядерні – 7,03% або 2,08 млрд \$ та інші товари.

Структуру товарного експорту та імпорту та головні партнери Мавританії у 2023р. представлені у дод. G. Це одна з найбільш економічно слаборозвинених країн світу.

Основні напрямки експорту товарів Мавританії у 2023р. були Китай із часткою 27,5% або 881 млн \$, Канада – 21,75% або 696 млн \$, Іспанія – 13,25% або 424 млн \$, Швейцарія – 6,84% або 219 млн \$ та ОАЕ – 6,44% або 206 млн \$. Також Мавританія у 2023р. експортувала товари до Італії, Японії, Алжиру, Кот-д'Івуару

та Австралії. Основними товарними групами були руди, шлак та зола – 39%, перли, дорогоцінне каміння, дорогоцінні метали – 30%, риба та ракоподібні, молюски – 23%, інші товари менше 4 %. Експорт палива у 2023р. склав 0,623% або 23 млн \$.

Сукупний імпорт Мавританії у 2023р. склав 6,3 млрд \$, що на 32% більше ніж у 2022р. Імпорт товарів зріс на 1,25 млрд \$. Найбільшими торговими партнерами Мавританії з імпорту стали ОАЕ – 14,87%, Іспанія – 13,08%, Японія – 5,52%, Франція – 5,41%, Бельгія – 3,98%, Бразилія – 3,33%, Китай – 3,19%, Марокко – 3,03%, Нідерланди – 3,02% та Аргентина – 2,92%. Імпортували паливо – 39%, вироби із чорних металів – 8,92%, реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої – 7,67%, злаки – 6,99%, цукор та кондитерські вироби з цукру – 5,84% та інші товари в обсязі менше 4% від загального.

Структура товарного експорту та імпорту та країни – основні партнери Марокко у 2023р. представлені у дод. Н. Незважаючи на складну міжнародну ситуацію, економіка Марокко продовжує активно розвиватися. Результати дослідження виробничого сектора Банком Аль-Магриб показують помітне підвищення рівня використання виробничих потужностей. Це особливо помітно в електроніці, механіці, металургії, хімічному та текстильній галузі.

Відтак, сукупний експорт Марокко у 2023р. склав 58,4 млрд \$ або на 15,3% більше ніж в попередньому році. Основними партнерами Марокко стали Іспанія з часткою 14,45%, Франція – 13,16%, Бразилія – 5,62%, Індія – 4,61% та Великобританія – 2,91% або 1,7 млрд \$. Основні товарні групи експорту: добрива – 18,2%, засоби наземного транспорту – 15%, електричні машини та обладнання – 14,1% та продукти харчування – 12,2%.

Сукупний імпорт Марокко у 2023р. становив 73,8 млрд \$, що на 23% більше у порівнянні з попереднім роком. Найбільші торгові партнери з імпорту товарів у Марокко були Іспанія – 13,82% або 10,2 млрд \$, Франція – 10,41%, Китай – 9,86%, США – 7,3%, Саудівська Аравія – 6,34%, Туреччина – 5,05%, Італія – 4,44%, Німеччина – 4,01%, росія – 3,05% та ОАЕ – 1,92%. Основні товарні групи імпорту у 2–23р.: паливо – 21,0%, електричні машини та обладнання – 8,27%, реактори ядерні – 7,77%, транспортні засоби – 7,52%, хімічна продукція – 3,67%, продукти

харчування – 5,06%, інші товари – 11,57%.

За прогнозами експертів FAO, у 2024р. Марокко може збільшити імпорт пшениці на 19% і країна стане шостим за величиною імпортером зернових у світі. Причина полягає у різкому скороченні внутрішнього виробництва пшениці – на 40%, через значний дефіцит опадів та високі температури повітря, що суттєво шкодять власним посівам. За даними аналітиків, фермери Марокко засвідчують істотні втрати урожаю через посуху та літню спеку у 2024р. Не дивлячись на це, Марокко також відновило експорт тепличних помідорів після багатьох проблем осені 2023р. Вже у січні-березні 2024р. обсяг експорту марокканської продукції знову оновив рекорд.

Структура товарного експорту та імпорту та основні торгові партнери Туніса у 2023р. представлено у дод. І. Зовнішній товарообіг у 2023р. склав 45,96 млрд \$ США, експорт – 20,03 млрд \$, імпорт – 25,93 млрд \$. Близько 80% експорту та 50% імпорту приходилося на торгівлю з країнами ЄС – Францію, Італію, Німеччину та Іспанію [43].

Сукупний експорт Тунісу у 2023р. був на 11% більше ніж у 2022р. Основними напрямками експорту товарів Туніс у 2023р. та часки країн-партнерів: Франція – 16,2%, Італія – 12,2%, Німеччина – 9,4%, Іспанія – 3,26%, інші – 3,2%, Лівія – 3,11%, Великобританія – 2,47%, США – 2,36%, Нідерланди – 1,8% та Туреччина – 1,4%. Експортували такі основні групи товарів: промислові – 75% або 18,9 млрд \$, паливо – 10% або 2,52 млрд \$, продукти харчування – 12% або 3,02 млрд \$ та інші товари – 3,0% або 756 млн \$.

Сукупний імпорт Тунісу у 2023р. збільшився у порівнянні з 2022р. на 18,5%. Найбільшими торговими партнерами стали Італія – 12,3%, Китай – 8,9%, Франція – 8,8%, Туреччина – 5,2%, Алжир – 5,0%, Німеччина – 4,8%, Іспанія – 3,5%, Росія – 3,0% та США – 2,4%. В 2023р. Туніс імпортував паливо – 19,1% або 5,98 млрд \$, електричні машини та обладнання – 11,5% або 3,59 млрд \$, реактори ядерні – 6,71% або 2,1 млрд \$, пластмаси – 6,32% або 1,98 млрд \$, злаки – 5,59% або 1,75 млрд \$, транспортні засоби – 5,11% або 1,6 млрд \$ та інші продукти – 45,67%.

Варто зазначити, що економіка і зовнішня торгівля країн, які часто

експортують сировину, залежить від багатьох чинників, як, наприклад, імпорт Тунісу залежить від погодних умов і можливостей аграріїв країни. Так, за прогнозом FAS USDA, Туніс завдяки сприятливій погоді взимку збере у 2024р. великий урожай зерна. Відповідно, це дозволить Тунісу скоротити імпорт пшениці та ячменю і залежність від інших держав.

Таким чином, ми детально проаналізували зовнішню торгівлю країн Магрибу у 2023р. стало зрозуміло, що умови господарювання в кожній країні відрізняються як і рівні їх розвитку. Також треба зазначити різні можливості стосовно розвитку зовнішньої торгівлі з іншими країнами світу. Але є ще один напрям дослідження, результати якого допоможуть зрозуміти ефективність Союзу арабського Магрибу.

2.3. Аналіз взаємної торгівлі країн Магрибу

Варто відзначити, що існує і поступово зростає внутрішньорегіональна торгівля між країнами Союзу. Так, найбільш успішні торговельні зв'язки складаються між Алжиром і Тунісом, між Алжиром та Марокко. Для вивчення взаємного торговельного обороту країн Магрибу можна скористатися інструментом бази даних Trade Map, який має назву «Bilateral Trade». Так ми отримуємо дані для подальшого аналізу показників взаємної торгівлі країн-учасниць угруповання за допомогою матриць. Методика описана в роботі [44].

Розпочинаємо аналіз з побудови матриці розмірності $(n \times n)$ взаємного експорту та імпорту між країнами Магрибу, де n – кількість країн, елементи матриці – E_{ij} – експорт і-ї країни в j -у, I_{ij} – імпорт і-ї країни з j -ї.

Для п'яти країн Магрибу за даними Bilateral Trade Trade Map складаємо табл. 2.2., в якій чисельник – обсяг експорту, знаменник – обсяг імпорту у 2023р.

За даними експортно-імпоротної матриці на прикладі взаємної торгівлі між Тунісом та Мавританією пояснимо відповідні показники: чисельник у відносінах Туніс-Мавританія – 16280 тис. \$ означає обсяг експорту Тунісу до Мавританії, а знаменник у відносінах Туніс-Мавританія – 603 тис. \$ – це мавританський імпорт з Тунісу. Записані в таблицю дані ґрунтуються на митній статистиці Тунісу.

Оскільки країни не можуть торгувати самі з собою, діагональ матриці складається з нулів: $E_{ij}=I_{ij}=0$. Симетрично щодо нульової діагоналі данної матриці парі чисел 16280-603 відповідає пара чисел 194-12011. Тобто, за звітом Мавританії її експорт у Туніс у 2023р. становив 194 тис. \$ США, а імпорт із Мавританії до Тунісу – 12011 тис. \$ США.

Таблиця 2.2.

Матриця взаємної торгівлі країн Магрибу 2023р., тис. \$

Країни	Алжир	Лівія	Мавританія	Марокко	Туніс
Алжир		54914	96150	167336	1588332
		0	160008	79650	329016
Лівія	0		326	100018	181735
	54914		83	78767	793602
Мавританія	160008	83		3414	194
	96150	326		191576	12011
Марокко	79650	78767	292670		120573
	167336	100018	3021		310817
Туніс	329016	793602	16280	274071	
	1588332	181735	603	123464	

Примітка: Експорт – чисельник, імпорт – знаменник. Дані розраховані за структурою торгівлі 2020р. Частка за імпортом $d_{Imp} = \frac{29026}{15663796} \times 100 = 0,1853\%$. Частка за експортом $d_{Exp} = \frac{0}{29285909} \times 100 = 0,0\%$.

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Як бачимо, існують певні розбіжності між цими даними. В нашому випадку експорт з Мавританії до Тунісу не відповідає даним про обсяги мавританського імпорту з Тунісу. Іншим прикладом є взаємна торгівля Мавританії з Алжиром. Тут ми бачимо повну відповідність між даними, тобто, експортно-імпортними парами чисел: 160008-96150 ↔ 96150-160008. За таких умов кажуть, що маємо дзеркальні дані (mirror data).

На основі матриці взаємної торгівлі країн Магрибу обчислюється матриця взаємного зовнішньоторговельного обороту

$$ЗТО_{ij} = E_{ij} + I_{ij} \text{ (табл. 2.3)}$$

та матриця сальдо

$$NX = E_{ij} - I_{ij} \text{ (табл. 2.6).}$$

Таблиця 2.3.

Матриця зовнішньоторговельного обороту та сальдо, 2023р., тис. \$

Країни	Алжир	Лівія	Мавританія	Марокко	Туніс
Алжир		54914	256158	246986	1917348
		54914	-63858	87686	1259316
Лівія	54914		409	178785	975337
	-54914		243	21251	-611867
Мавританія	256158	409		194990	12205
	63858	-243		-188162	-11817
Марокко	246986	178785	295691		431390
	-87686	-21251	289649		-190244
Туніс	1917348	975337	16883	397535	
	-1259316	611867	15677	150607	

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.2.

Для цього використовуються найпростіші процедури додавання та віднімання двох матриць. Далі, працюючи виключно з матрицею $ЗТО_{ij}$, необхідно використати процедуру усереднення симетричних стосовно нульової діагоналі значень зовнішньоторговельного обороту. Це необхідно, бо теоретично справедлива рівність $ЗТО_{ij} = ЗТО_{ji}$, на практиці виконується тільки у випадку, коли використовуються дзеркально відображені дані (mirror data).

Отже, на основі обчислення середньоарифметичного значення за формулою

$$\overline{ЗТО_{ij}} = \frac{ЗТО_{ij} + ЗТО_{ji}}{2}$$

отримуємо наступну трикутну матрицю:

$$\overline{ЗТО_{ij}} \text{ при } i < j, \overline{ЗТО_{ij}} = 0 \text{ при } i \geq j.$$

Ненульові елементи матриці знаходяться вище нульової діагоналі – табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Матриця зовнішньоторговельного обороту країн Магрибу, 2023р., тис. \$

Країни	Алжир	Лівія	Мавританія	Марокко	Туніс
Алжир		54914	256158	246986	1917348
Лівія			409	178785	975337
Мавританія				245341	14544
Марокко					414463
Туніс					

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.3.

При побудові трикутної матриці можна використовувати також процедуру, засновану на виборі максимальних значень:

$$\widetilde{ЗТО}_{ij} = \max\{ЗТО_{ij}, ЗТО_{ji}\},$$

тоді матриця набуде вигляду:

$$\widetilde{ЗТО}_{ij} \text{ при } i < j, \widetilde{ЗТО}_{ij} = 0 \text{ при } i \geq j.$$

Усі m значень ρ_{ij} ранжуються у порядку спадання і будується ранжований ряд попарних зовнішньоторговельних взаємодій – ранжований ряд пар двосторонньої взаємної торгівлі за часткою зовнішньоторговельного обороту. $\sum_{i < j}^m \rho_{ij} = 1$.

На основі матриці зовнішньоторговельного обороту країн Магрибу за середніми значеннями ми побудували ранжований ряд пар двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу щодо зовнішньоторговельного обороту на рівні 2023р. (табл. 2.5.).

Таблиця 2.5.

Ранжований ряд пар двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу за часткою зовнішньоторговельного обороту, 2023р.

Пари країн	Значення, тис. \$	Значення, %
Алжир – Туніс	1917348	44,55
Лівія – Туніс	975337	22,66
Марокко – Туніс	414463	9,63
Алжир – Мавританія	256158	5,95
Алжир – Марокко	246986	5,74
Мавританія – Марокко	245341	5,70
Лівія – Марокко	178785	4,15
Алжир – Лівія	54914	1,28
Мавританія – Туніс	14544	0,34
Лівія – Мавританія	409	0,01
Разом	4304285	100,00

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.4.

Наступним вводиться поняття провідних зовнішньоторговельних ядер розмірності $k < n$ при взаємній торгівлі в системі n -країн, які обчислюються на основі ранжованого ряду попарних зовнішньоторговельних взаємодій. Провідні k -вимірні зовнішньоторговельні ядра – це попарні комбінації з k -країн, на які

приходяться максимальні частки від зовнішньоторговельного обороту в системі п-країн [44].

З розрахунків, представлених в табл. 2.5. видно, що у взаємній торгівлі країн Магрибу у всі основні тривимірні та чотиривимірні ядра входять дві країни – Туніс та Алжир. Тривимірні ядра зовнішньоторговельної взаємодії країн Магрибу наведені у табл. 2.6. Ми бачимо, що перше тривимірне магрибське ядро – Туніс, Лівія, Алжир, є провідним, бо на нього припадає більше 68% взаємної торгівлі. Друге тривимірне магрибське ядро – Туніс, Алжир, Марокко, включає майже 60% взаємної торгівлі. Третє ядро за тривимірною взаємодією включає Туніс, Алжир і Мавританію і охоплює більше 50% взаємної торгівлі.

Таблиця 2.6.

Тривимірні ядра двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу за часткою зовнішньоторговельного обороту, 2023р.

Алжир – Туніс – Лівія	
Алжир – Туніс	44,55
Лівія – Туніс	22,66
Алжир – Лівія	1,28
Разом	68,49
Алжир – Туніс – Марокко	
Алжир – Туніс	44,55
Марокко – Туніс	9,63
Алжир – Марокко	5,74
Разом	59,92
Алжир – Туніс – Мавританія	
Алжир – Туніс	44,55
Алжир – Мавританія	5,95
Мавританія – Туніс	0,34
Разом	50,84

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.5.

У табл. 2.7. представлені і чотиривимірні ядра зовнішньоторговельної взаємодії країн Магрибу.

Таким чином, перше чотиривимірне магрибське ядро – Туніс, Лівія, Алжир, Марокко, є провідним і на нього у 2023р. припадало 72,64 % взаємної торгівлі. Друге чотиривимірне магрибське ядро – Туніс, Мавританія, Алжир, Марокко, у 2023р. охопило майже 60% взаємної торгівлі.

Таблиця 2.7.

Чотиривимірні ядра двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу за часткою зовнішньоторговельного обороту, 2023р.

Алжир – Туніс – Лівія – Марокко		Алжир – Туніс – Марокко – Мавританія	
Алжир – Туніс	44,55	Алжир – Туніс	44,55
Лівія – Туніс	22,66	Марокко – Туніс	9,63
Марокко – Туніс	9,63	Алжир – Марокко	5,74
Алжир – Марокко	5,74	Алжир – Мавританія	5,95
Алжир – Лівія	1,28	Мавританія – Туніс	0,34
Марокко – Лівія	4,15	Мавританія – Марокко	5,70
Разом	72,64	Разом	59,92

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.5.

Отже, всередині Союзу найбільш розвинуті торговельні зв'язки між Алжиром і Тунісом, Алжиром та Марокко. Використанні матричного аналізу взаємної торгівлі країн Магрибу дозволило виділити три тривимірних ядра взаємної торгівлі, головне з яких – Туніс, Лівія і Алжир, та два чотиривимірні ядра, головне з яких – Туніс, Лівія, Алжир і Марокко.

Торговельні зв'язки країн Магрибу як в межах угруповання, так і з іншими країнами світу поступово вибудовуються з урахуванням виробничої кооперації та незважаючи на суттєві проблеми розвитку країн не економічного характеру. Більшість країн Магрибу мають інтерес у розвитку технологій, створенню власних виробництв, диверсифікації економіки і, відповідно, експорту і зовнішньої торгівлі в цілому. Найбільшими проблемами є низький рівень розвитку національних економік та експорт, заснований на торгівлі сировиною. Але з огляду на тенденції швидкого розвитку Африки і оптимістичні прогнози стосовно цього, регіон Магриб представляє інтерес для інших країн світу як перспективний для розвитку торговельно-економічного співробітництва. Як складаються такі відносини між країнами Магрибу і Україною та які перспективи такого співробітництва буде досліджено в розділі 3.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Прискорений економічний розвиток, економічне суперництво світових економік в Африці дає країнам континенту шанс щодо диверсифікації африканських економік та зміни ролі Африки в сучасній моделі світової економіки. У 2023р. 53 з 54 країн Африки продемонстрували економічне зростання, а його стійкість зберігається у всіх п'яти регіонах континенту у середньостроковій перспективі. Середні темпи зростання у 2024р. очікуються близько 4%.

2. Економічний розвиток Африки досліджується в розрізі 160 міждержавних регіональних об'єднань Африки. Країни Магрибу – Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко та Туніс, є учасниками різних угруповань, всі входять тільки до Ліги арабських держав та ін. Магриб зберігає низку арабських та африканських особливостей. На регіон припадає 1/8 чисельності населення регіону Близького Востоку і Північної Африки, 1/4 регіонального ВВП. Провідною галуззю економіки є гірничодобувна, запаси фосфоритів у Марокко, Алжирі й Тунісі становлять близько 70% загальносвітових, фосфатів – 64 млрд т або 70% загальносвітових; за їх експортом Марокко посідає 1-е місце, а за видобутком – 3-е місце у світі. Найбільший ВВП у Алжирі, тенденція зумовлена кон'юнктурою на світовому ринку вуглеводнів. Найбіднішою країною Магрибу є Мавританія, вона найме забезпечена енергетичними ресурсами.

3. Торговий баланс країн Магрибу, починаючи з 2013 р., має від'ємне значення, тобто, зацікавленості країн світу у африканському ринку зростає. У 2022р. ситуація змінилася і країни Магриб стали більше експортувати, ніж імпортувати. Також поступово зростає внутрішньо-регіональна торгівля. Найтісніші торговельні зв'язки між Алжиром і Тунісом, між Алжиром та Марокко. Також варто виділити три тріяди взаємної торгівлі з превалюванням ролі – Туніс, Лівія, Алжир, та два чотирирівимірні ядра з найзначимішим – Туніс, Лівія, Алжир, Марокко.

РОЗДІЛ 3

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН МАГРИБУ

3.1. Сучасний стан торговельно-економічного співробітництва України з країнами Магрибу

У перекладі з арабської мови Магриб означає Захід. Країни Магрибу – це співдружність арабських держав Північної Африки – Алжиру, Марокко і Тунісу. Разом з Лівією, Мавританією та Західною Сахараю вони утворюють Великий Магриб. Створення Союзу арабського Магрибу (САМ) було проголошено на 2-ій зустрічі глав держав Північної Африки в Марракеші у лютому 1989р., де країни підписали Договір про створення Союзу, Декларацію про його заснування, Резолюцію за підсумками роботи комісії Магриба та зробили заяву про відданість «спільній справі створення Великого Магрибу» [7]. Наразі Союз арабського Магрибу демонструє стрімкий розвиток, тому держави-сусіди Союзу надзвичайно зацікавлені у встановленні й укріпленні економічних зв'язків з державами-членами та перспективі членства в Союзі. Країни Союзу протягом тривалого часу вживали заходів щодо покращення умов життя населення, розвиток близько-східного ринку, інтеграцію в світове господарство.

Для більшості країн світу очевидною є зростання ролі Африки. З економічної точки зору ряд африканських країн демонструють зростання економік і піднімаються в рейтингах до лідерів світу. Африканський ринок – це молодий і зростаючий споживчий ринок [45]. Чисельність населення Африки зростає, тут зосереджені значні поклади мінеральних ресурсів, які так необхідні для технологічних виробництв. Наразі багато провідних країн світу зацікавлені у налагодженні контактів з цими країнами. Україна також зацікавлена в економічній співпраці з країнами африканського континенту, зокрема з країнами Союзу арабського Магрибу, як розширення географії торгівлі товарами та послугами.

Україна володіє значними обсягами природних ресурсів. Це відкриває перед

її виробниками можливості переробляти власну сировину на території держави та експортувати сировинні товари. Більшу частину території України складають сільськогосподарські угіддя та орні землі, тому переважною статтею експорту України є продовольча продукція, зокрема сировинні продукти сільського господарства.

Важливим чинником розвитку зовнішньої торгівлі України є вихід держави до водних ресурсів. Це відкриває можливості транспортування товарів морським та річковим транспортом тобто здійснювати перевезення товарів на далекі відстані та великими партіями з низькою собівартістю транспортування.

Отже, Україна має всі передумови для впровадження нової зовнішньоторговельної політики, яка б сприяла перспективам держави щодо конкуренції на світових ринках, просування національних інтересів при здійсненні зовнішньо-економічної діяльності [45].

Зовнішня торгівля України з країнами Північної Африки також поступово зростає та розвивається. Для даного регіону однією з найбільш актуальних проблем є забезпечення продовольчими товарами. З огляду на швидке зростання чисельності населення і платоспроможного попиту, недостатніх обсягах внутрішнього виробництва продуктів харчування питання стає тим більш актуальним [46]. Його вирішення полягає у значних обсягах експорту таких продуктів. Україна займає третє місце після країн ЄС та Азії в експорті продуктів харчування до країн Північної Африки [46]. На ринках Союзу арабського Магрибу українські товари є затребуваними та конкурентоспроможними, про що свідчать показники збалансованості товарного експорту та імпорту зовнішньої торгівлі.

Одним з основних форм економічного співробітництва України та країн Магрибу є взаємна торгівля. На рис. 3.1. представлена динаміка частки експорту товарів України в країни Магрибу у загальному обсязі експорту товарів до Африки та частка імпорту товарів в Україну з країн Магрибу в загальному обсязі імпорту товарів в Україну з Африки за 2012-2023рр. не зважаючи на суттєву варіацію часток, ми можемо бачити, що показники зростають, що підтверджує висновки про поступовий розвиток співробітництва в торгівлі і значимість співпраці з країнами

даного інтеграційного угруповання Північної Африки.

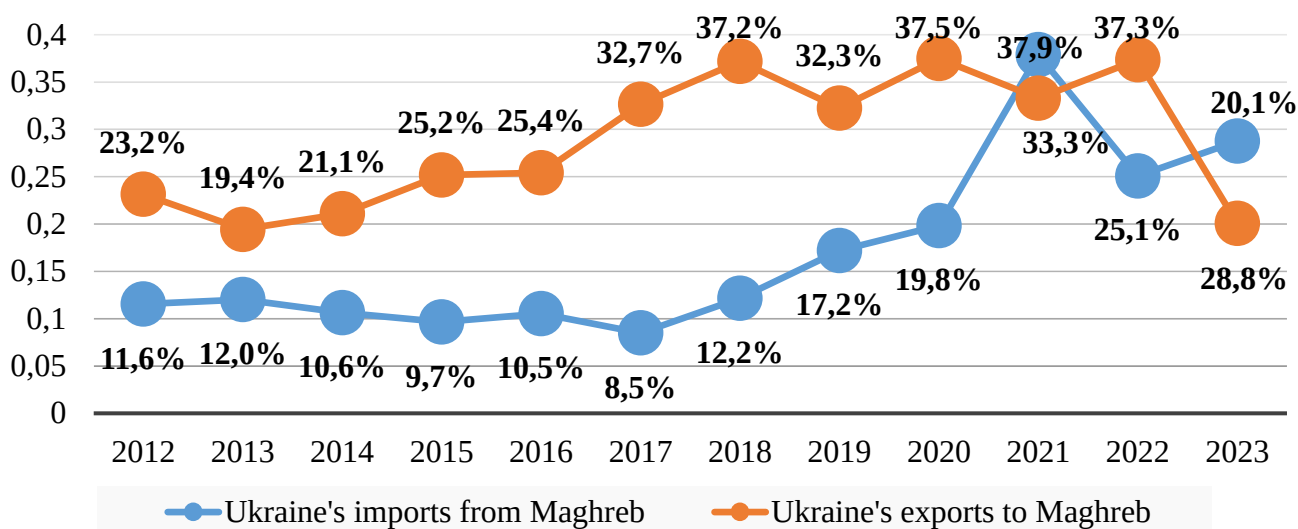

Рис. 3.1. Динаміка частки експорту та імпорту України в та з країн Магрибу у загальному обсязі експорту та імпорту в та з Африки за 2012-2023рр., %
Джерело: побудовано автором на основі [47; 48]

За даними рис. 3.1 частка експорту з України до країн Магрибу у загальному експорті до Африканського континенту зменшується у 2019р., у 2021р. та в 2023р. Це свідчить про нестабільний експорт України, значну його залежність, як і економіки в цілому, від зовнішніх несприятливих чинників як війна росії. З іншого боку, ми вияснили в розділі 2, що в деяких країнах Магрибу як Лівія складна політична ситуація, в Мавританії надзвичайно низький рівень розвитку економіки в порівнянні з іншими країнами світу, в інших країнах уряди вживають заходи для розвитку власних виробництв, наприклад вирощування сільськогосподарських культур, хоч це і важко через несприятливі кліматичні та погодні умови. Країни Магрибу потребують багато продовольчих товарів і Україна є експортером цих товарів, зокрема зернових.

Щодо частки імпорту з країн Магрибу, то вона має позитивну динаміку до 2022р., коли для України дещо змінилися пріоритети. Проте вже в 2023р. ми спостерігаємо знову зростання частки імпорту країн Магрибу в загальному з Африки.

Доречно в даному дослідженні й інші аспекти торговельно-економічного

співробітництва України та країн Магрибу. Так на рис. 3.2. представлена динаміка експорту та імпорту між Україною та країнами Магрибу за 2012-2023рр.

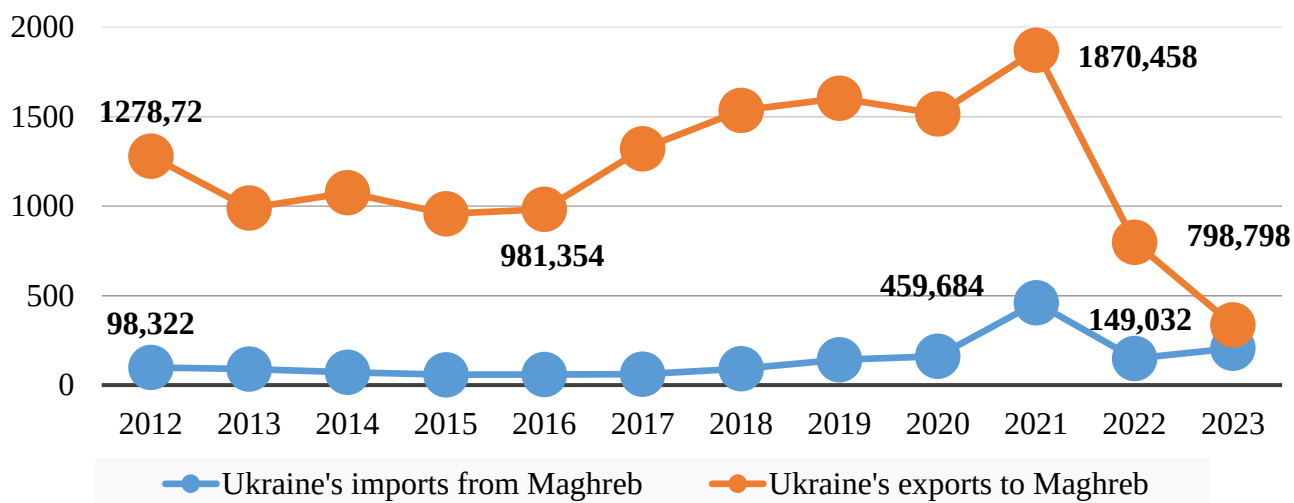

Рис. 3.2. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами між Україною та країнами Магрибу за 2012-2023рр., млн \$ США

Джерело: побудовано на основі [40; 47; 48]

За досліджуваний період зовнішньоторговельний оборот України з країнами Магрибу зріс за 2012-2021рр. на 69,21%. Наочно виділяється 2021 р., коли обсяг експорту з України досяг рівня 459,684 млн \$ США. Це був найвищий показник за період, на 39,05% більше ніж в попередньому році. Але у 2022р., після початку повномасштабної війни, обсяги експорту та імпорту різко зменшуються [40; 47; 48]. У загальному протягом досліджуваного періоду сальдо торгового балансу України було позитивним і колиалося у межах 1330,31 млн \$ США. У 2022р. цей показник зменшився на 53,9% проте за весь період сальдо залишалося позитивним – експорт України до країн Магрибу перевищував імпорт [40; 47; 48].

За даними UNCTAD у 2022р. в структурі експорту українських товарів до країн Магрибу найбільшу частку складали зернові – 95,8% та рослинні жири та олії – 28,0%. На рис. 3.3-3.4. представлена товарна структура українського експорту та імпорту з країнами Магрибу у 2023р.

Рис. 3.3. Структура товарного експорту України до країн Магрибу у 2023рр., %
Джерело: побудовано на основі [40]

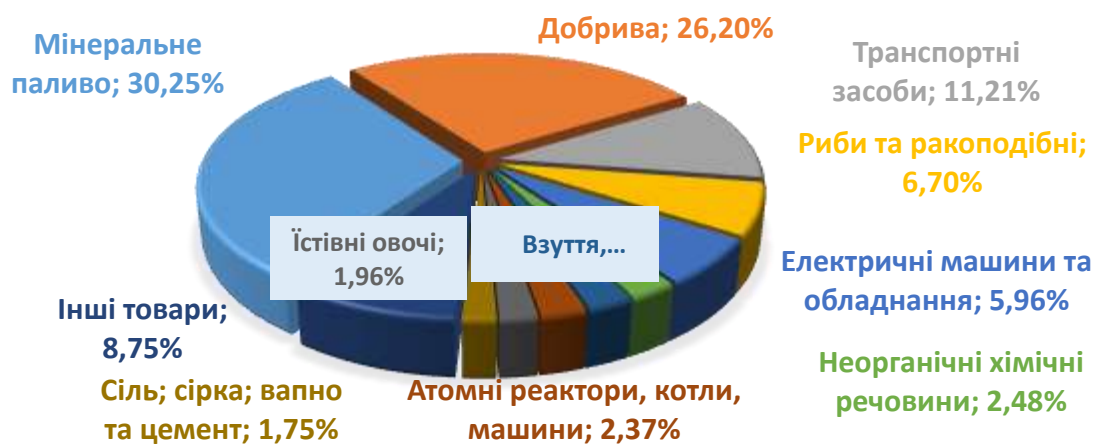

Рис. 3.4. Структура товарного імпорту України з країн Магрибу у 2023рр., %
Джерело: побудовано на основі [40, 48]

Аналіз зовнішньої торгівлі України в розрізі окремих країн Магрибу представлено на рис. 3.5.-3.7. Досить високі обсяги експорту України з таким країнами як Алжир Марокко, Туніс та Лівія. Експорт українських товарів до Мавританії був найменшим серед усіх країн Магрибу за весь досліджений період. В 2023р. обсяги експорту скоротилися до всіх країн, проте експорт до Тунісу варіює менші ніж до інших країн.

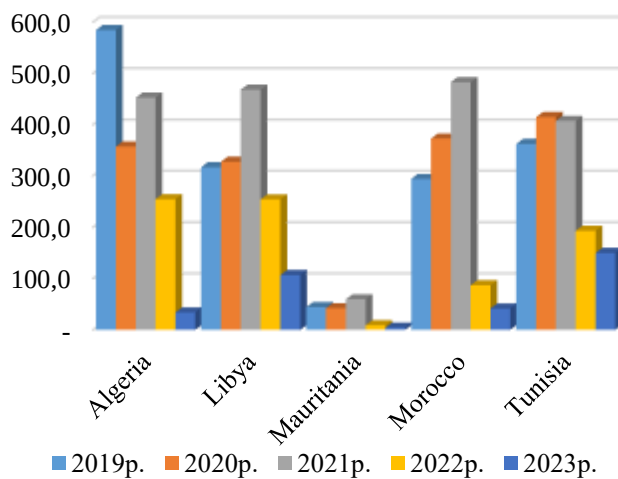

Рис. 3.5. Експорт українських товарів,
млн. \$ США

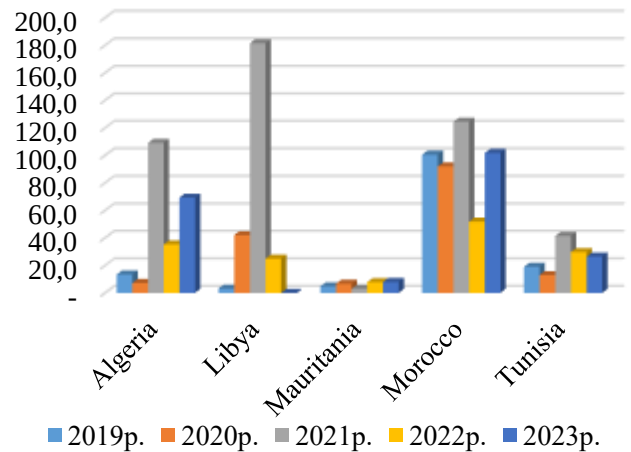

Рис. 3.6. Імпорт українських
товарів, тис. \$ США

Джерело: побудовано на основі [40, 48]

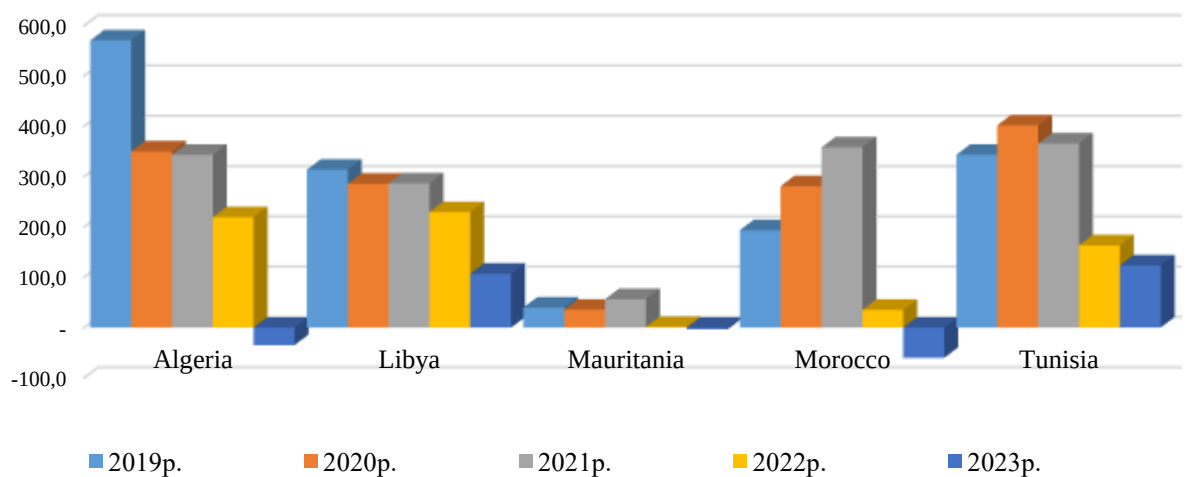

Рис. 3.7. Сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами, млн. \$ США

Джерело: побудовано на основі [40, 48]

У географічній структурі імпорту товарів також можна відслідкувати зміни, помітна набагато більша варіація. Значний обсяг закупок спостерігався у 2021р. з Лівії. Більш рівномірний імпорт з Марокко. Також помітно збільшення обсягів імпорту у 2023р. найнижчі показники в Мавританії.

Сальдо торгівлі товарами з Алжиром за 2023р. негативне. Істотне скорочення сукупного обсягу торгівлі товарами між Україною та Алжиром у **2023 р.** пояснюється як наслідок війни РФ проти України. Алжир призупинив торговельно-економічне співробітництво з Україною. Окрім того, уряд країни

проводить протекціоністську політику, заміщення товарів іноземного виробництва місцевими, створює адміністративні бар'єри на фізичне зниження обсягу імпорту.

Лівії є важливим ринком для збуту української продукції. В перспективі – збільшення обсягів закупівель в Україні зернових та деяких видів харчової продукції. Також існують можливості для налагодження співробітництва України і Лівії у сфері енергетики, будівництва, машинобудування тощо, що сприятиме відбудові лівійської інфраструктури, за умови покращення внутрішньополітичної та безпекової ситуації в Лівії.

У 2024р. офіційно розпочало роботу посольство України у Мавританії, що є прикладом рішучості України підвищити активність у співробітництві з Ісламською Республікою Мавританія. Наразі країна є перспективним торговельним партнером для України. В майбутньому доцільно збільшувати обсяги товарообігу між країнами та суттєво розширювати його номенклатуру.

Після Єгипту, Алжиру, Тунісу та Лівії одним з найбільших торговельних партнерів України в Африці є Королівство Марокко. Так у 2023р. загальний товарообіг між країнами склав 143,362 млн \$ США, експорт з України до Марокко складав 41,574 млн \$ США, імпорт марокканських товарів – 101,788 млн \$ США з негативне сальдо для України у 60,214 млн \$ США.

До Тунісу з України традиційно експортують зерно, чорні метали, свинець, добрива та продукція неорганічної хімії. Товарообіг у 2023р. склав 176,07 млн \$ США, при цьому український експорт – 149,64 млн \$ США. З 2000р. обсяги імпорту з України до Тунісу зросли близько 100 раз, що свідчить про зростання інтересу Тунісу до співробітництва з Україною та зацікавленість в українському ринку.

Варто зазначити, що серед чинників, які негативно впливають на розвиток торговельного співробітництва країн, слід відзначити війну росії в Україні, корупцію, низьку податкову конкурентоспроможність тощо. Для України найбільшого успіху варто очікувати у розвитку співпраці з демократичними країнами, які мають дружні відносини з Заходом, як Марокко. Наприклад, заснування українських «зернових хабів» на території Марокко та імпорт чи спільне виробництво сільськогосподарської техніки, трансфер технологій,

розвиток портової інфраструктури, співпраця у сфері рибальства. Можна розвивати відносини у сфері туризму та морських та автомобільних контейнерних перевезень. Перспективною є співпраця в сфері освіти, наприклад підготовки кадрів для морського флоту Марокко у ЗВО України.

3.2. Перспективи розвитку торговельно-економічного співробітництва України з країнами Магрибу

Без сумнівів, розвиток двох- та багатосторонніх відносин України з країнами Північної Африки та Союзу Арабського Магрибу лежить у площині геоекономічних інтересів України. В першу чергу це пояснюється значним потенціалом ринків відповідних країн для виходу українських експортерів. За результатами нашого дослідження, країни регіону демонструють значний попит на українські товари. Особливо це стосується промислових товарів, продукції сільського господарства та військово-технічного комплексу.

Важливе значення також має зручне географічне положення партнерів, оскільки країни Магрибу географічно є відносно близькими і поставки товарів можна здійснювати морськими шляхами, цьому сприяє наявність в Україні виходу до Чорного моря.

Важливою передумовою розвитку зовнішньоекономічних відносин України з країнами Магрибу є те, що за останній час суттєво зріс геополітичний вплив країн Союзу Магриб на світовій арені. Причому ця тенденція прогресує. За прогнозом Світового банку, Африка на південь від Сахари стане лідером економічного зростання у 2024р. На відміну, останні 30р. світова економіка демонструє найповільніше зростання ВВП. Також, економіки 6 країн на південь від Сахари стануть лідерами в рейтингу країн з найшвидшим зростанням – за підсумками 2024р. зростання складе близько 3,8%, у 2025р. – вище – 4,1% [49]. Загалом, у 2024р. Африка займе 2 місце за рівнем зростання економіки.

За прогнозами ООН, до 2100 року 5 із 10 країн з найбільшою чисельністю населення будуть у Африці як і загальна чисельність населення складе 40%

населення всієї Землі. Природньо, всі ці чинники формують передумови для значного промислового потенціалу і майбутнього успішного становлення регіону з найбільшим ринком збуту [49]. Вже зараз в світлі воєнного конфлікту росія протистоїть своїми діями Україні у процесі розвитку співробітництва з країнами Африки. А з реалізацією зазначених прогнозів за ринок Африки з місцевими виробниками будуть змагатися найрозвиненіші країни та їх угруповання – Китай, США, Росія і Євросоюз.

Ще одна важлива причина завойовувати молодий ринок Африканського континенту – значні поклади мінеральних ресурсів, які відіграють важливу роль для технологічних виробництв і зосереджені в країнах континенту. В тому числі, і на територіях країн Магрибу.

І на сьогодні ми бачимо, що багато компаній з усього світу та провідні держави – Китай, Індія, Бразилія, Туреччина, країни Близького Сходу, докладають зусиль на завоювання позицій на континенті. Зацікавлені у співраці і ЄС та США, але до цього часу вони вже мали тісні стосунки з країнами та їх інтеграційними угрупованнями.

Прикладом такого інтересу є Туреччина. З початку періоду, коли президентом країни став Реджеп Тайїп Ердоган, на континенті були відкриті 30 нових посольств, Туреччина сприяє навчанню десятків тисяч африканських студентів, допомагає будувати школи, мечеті і шпиталі, створює і просуває свій бізнес і авіалінії [50].

На думку професора Нігерійського інституту міжнародних відносин Ефем Убі, Україна не має лишатися осторонь, вже зараз багато країн шукають альянс з країнами Африки, де існує і розвивається великий ринок та молоде населення [50]. Свого боку, Африка відкрита до нового партнерства.

Зростає роль Африки як політичного гравця на міжнародній арені – 54 африканських країни складають 28% з 193 учасників ООН і мають, таким чином, велике число голосів в процедурі голосування та прийняття рішень.

Країни Північної Африки справді є важливими для України політичними та торговельними партнерами [51]. Чинники, які спонукають Україну розвивати

торговельно-економічне співробітництво з країнами Союзу Арабського Магрибу представлені на рис. 3.8. Україна може використовувати потенціал країн Магрибу з метою розвитку національної економіки та розширювати географію торгівлі товарами та послугами. Розвиток дво- і багатосторонніх відносин України з країнами Північної Африки відповідає геоекономічним інтересам нашої держави.

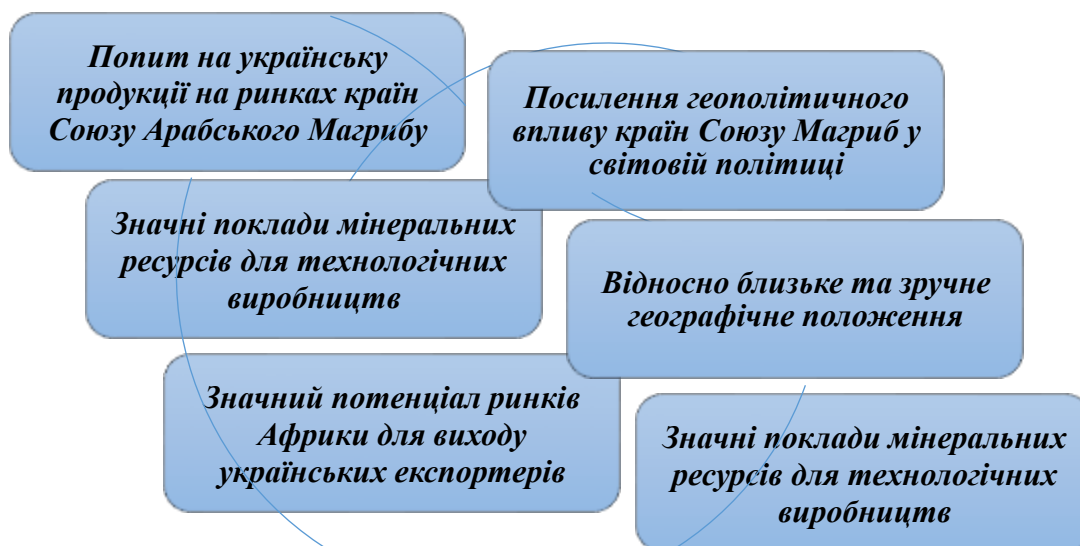

Рис. 3.8. Чинники, які спонукають Україну розвивати торговельно-економічне співробітництво з країнами Союзу Арабського Магрибу

Джерело: побудовано автором

Наразі Україна забезпечила собі широку дипломатичну присутність у країнах регіону. Так, за даними Міністерства закордонних справ України, Україна має посольства у більшості країн Північної Африки та Близького Сходу. Це вже підтверджує зацікавленість всіх сторін у налагодженні співпраці [52]. Активізація зовнішньоторговельних відносин буде швидшою, якщо до цих умов додати створення інституційних передумов для цього.

Зазначимо також, що велике значення для розвитку експорту має забезпеченість України трудовими ресурсами. На відміну від сировино-орієнтованого експорту, значна чисельність робочої сили дозволяє організувати власні переробні виробництва, долучати працівників до ланцюгів доданої вартості, забезпечувати виготовлення кінцевого продукту на території країни і, тим самим,

диверсифікувати експорт. Невисока вартість робочої сили дозволяє знижувати собівартість продукції на експорт, що забезпечує цінові конкурентні переваги на зарубіжних ринках і зростання інвестиційної привабливості України з погляду міжнародної кооперації.

Однак, в країнах Магрибу є і певні проблеми, представлені на рис. 3.9.

Рис. 3.9. Основні проблеми, які гальмують розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами Магрибу

Джерело: побудовано на основі [46]

Як ми вже довели, країни Африки, в тому числі і Союзу Арабського Магрибу, демонструють сталу тенденцію до економічного зростання. Але в багатьох країнах є проблемні питання і для рівноправного партнерства вони мають бути вирішені.

Налагодження партнерських стосунків України з країнами Магрибу займе певний час. Україна може скористатися досвідом Ізраїлю, який налагодив співробітництво з країнами Африки в аграрній, військовій та ІТ-сферах [50].

Найбільші шанси вибудувати співпрацю з демократичними країнами, які наразі мають дружні відносини з Заходом і не зважають на певний досвід

партнерства, яке існувало з республіками за часів існування радянського союзу. Серед цих країн Марокко, Кенія, Гана, Кот-д'Івуар, Нігерія та Ботсвана.

Співробітництво вже існує, наприклад, з Марокко. Так, у грудні 2022р. Марокко за сприяння США надало Україні запчастини для танків, пізніше – 20 реконструйованих танків Т-72Б, раніше куплених в Білорусі. Наразі ми не можемо говорити про співробітництво не торкаючись війни. На відміну від багатьох країн світу, африканські країни не приєднуються до санкцій проти росії та продовжують співпрацювати з нею. Досвід Марокко – це вперше, коли африканська країна надала допомогу зброєю. В той же час, МЗС Марокко наголошували, що країна не є стороною конфлікту.

Беверлі Очієнг – журналістка BBC Monitoring у Кенії, стверджує, що Україні буде важко знайти партнерів на африканському континенті, якщо країнам прийдеться обирати між Києвом та Москвою. Вона пропонує Україні скористатися посередницькою ініціативою африканських держав, також зі свого боку пропонувати учасників перемовин і використовувати спільне вирішення деяких питань для розвитку взаємовідносин [50].

Стосовно Марокко Рабаті Беатріс Меса – професорка Центру глобальних досліджень Міжнародного університету, стверджує, що країна хоче буди нейтральною і розвивати відносини і з росією, і з Україною. Її інтереси різні у цих країнах і країна зацікавлена в їх розвитку з користю для себе. Турне Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба Африкою в травні 2023р. розпочав з Марокко. Королівство має великий вплив в регіоні, виступає посередником в регіональних конфліктах, успішно співпрацює з країнами-сусідами у військовій сфері, використовує релігійну дипломатію, пропагує поміркований іслам [50].

В Україні вже є досвід співпраці з Марокко. В майбутньому можна впровадити заснування українських «зернових хабів» на території Марокко, імпортувати спільне виробництво сільськогосподарської техніки, трансфер технологій, розвиток портової інфраструктури, співпраця у сфері рибальства. Також можна розвивати відносини у сфері туризму та морських та автомобільних контейнерних перевезень. Перспективною є співпраця в сфері освіти, наприклад підготовки

кадрів для морського флоту Марокко у ЗВО України.

Свої напрямки розвитку співпраці можна сформулювати для всіх країн Магрибу. Наприклад, Україна почала розвивати взаємовідносини з Мавританією – у 2024р. офіційно розпочало роботу посольство України у країні, що є прикладом рішучості України підвищити активність у співробітництві з Ісламською Республікою Мавританія. Наразі країна є перспективним торговельним партнером для України. В майбутньому доцільно збільшувати обсяги товарообігу між країнами та суттєво розширювати його номенклатуру.

Отже, Україна має всі передумови для впровадження нової зовнішньоторговельної політики, стосовно країн Магрибу, яка б сприяла перспективам держави щодо конкуренції на світових ринках, просування національних інтересів при здійсненні зовнішньо-економічної діяльності. Співпрацю з країнами Африки Україна розглядає серед основних пріоритетів зовнішньої політики України.

3.3. Моделювання товарообороту між країнами Магрибу з Україною

Використання потенціалу економічної співпраці між країнами Магрибу та Україною варто оцінити з точки зору ефективності. Для цього використаємо економетричну гравітаційну модель Я. Тінбергена (1962р.). Вона демонструє залежність між торговельним оборотом країн та розміром їх економік і виразити цю залежність можна у вигляді рівняння [53]:

$$ЗТО_{ij} = G \frac{ВВП_i^\alpha \times ВВП_j^\beta}{d_{ij}^\delta} \varepsilon_{ij} \quad (3.1.)$$

де $ЗТО_{ij}$ – товарооборот між країнами i та j ; $ВВП_i^\alpha, ВВП_j^\beta$ – валовий внутрішній продукт країн i та j ; d_{ij}^δ – фактор торговельних витрат, в тому числі і логістичні витрати; ε_{ij} – усі інші фактори, які впливають на товарооборот, але не входять до рівняння; α, β, δ – константи (параметри моделі).

Рівняння гравітаційної моделі з урахуванням якісної змінної матиме вигляд:

$$\ln(\text{ЗТО}_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{ВВП}_i) + \beta_2 \ln(\text{ВВП}_j) + \beta_3 \ln(d_{ij}) + \varepsilon_{ij} \quad (3.2.)$$

В модель також включають фіктивні змінні:

FTA – фіктивна змінна, що дорівнює 1, якщо Україна перебуває в зоні вільної торгівлі з торговельним партнером;

GSP – фіктивна змінна, що дорівнює 1, якщо торговельний партнер надає торговельні преференції Україні в рамках Генеральної системи преференцій (на даний час Канада, країни ЄС, Японія, Туреччина, США);

WTO – фіктивна змінна, що дорівнює 1, якщо Україна і її торговельний партнер одночасно є членами СОТ у відповідний період.

Для простоти розрахунків ми не будемо їх включати в модель.

Для оцінки параметрів гравітаційної моделі проведемо вибіркове спостереження і поготуємо статистичну базу даних країн Магрибу та України за період 2012-2023рр. В якості показників ВВП_i було обрано ВВП країн Магрибу, ВВП_j – ВВП України. Для вимірювання в даній моделі відстані між країнами або ж визначення показника d_{ij}^{δ} – фактор торговельних витрат, вибирають різні показники, залежно від завдань та фактологічної бази дослідження – географічна відстань, витрати на перевезення вантажів, рівень закритості внутрішніх ринків країн за допомогою протекціоністських інструментів. В нашому випадку використаємо світові середньорічні ціни на нафту, які визначають вартість перевезень. База даних для побудови гравітаційної моделі від обсягів ВВП Магрибу та України наведено у табл. 3.1.

Вибіркова гравітаційна модель Тінбергена за даними дослідження ЗТО країн Магрибу та України за 2012-2023рр. матиме вигляд:

$$\ln(\text{ЗТО}_{ij}) = 4,272 + 0,762 * \ln(\text{ВВП}_i) - 0,033 * \ln(\text{ВВП}_j) - 0,217 * \ln(d_{ij}) \quad (3.3)$$

Таблиця 3.1.

Аналітичний масив для побудови гравітаційної моделі

Рік	ЗТО Магриб-Україна, млрд \$ США	ВВП _i , млрд \$ США	ВВП _j , млрд \$ США	Ціни на нафту, \$ США/барель
2012	921,6	200,02	163,16	111,27
2013	1377,0	209,06	175,78	111,63
2014	1080,3	209,76	183,31	108,56
2015	1146,8	213,81	131,81	99,03
2016	1015,9	165,98	90,62	52,35
2017	1039,7	160,03	93,27	43,55
2018	1381,5	170,10	112,15	54,25
2019	1626,5	174,91	130,83	54,15
2020	1743,1	171,76	153,78	68,4
2021	1675,8	145,74	155,58	51,8
2022	2330,1	163,47	199,77	77,94
2023	947,8	196,89	4160,50	85,99

Джерело: побудовано автором за даними [40; 47; 48]

Результати регресійного аналізу підтверджують гіпотезу про наявність прямого зв'язку між ЗОТ країн Магрибу та України і ВВП партнерів України. А от між ЗОТ країн Магрибу та України і ВВП України та транспортними витратами зв'язок виявився оберненим, про що свідчать знаки параметрів моделі.

Економічна інтерпретація оцінок параметрів моделі дозволяє зробити висновки:

- при збільшенні ВВП Магрибу на 1 \$ США двосторонній товарообіг зростає на 0,762 \$ США;
- при збільшенні ВВП України на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн зменшується на 0,033 \$ США;
- при збільшенні ціни на нафту на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн зменшується на 0,217 \$ США.

Коефіцієнт детермінації дорівнює 49,5%, тобто варіація зовнішньоторговельного обороту країн Магрибу і України на майже 50% пояснюється ВВП країн інтеграційного угруповання та України та цінами на нафту. На основі коефіцієнта детермінації модель зі ймовірністю 0,95 є адекватною. На рис. 3.10. представлена фактична лінія регресії та теоретична лінія регресії.

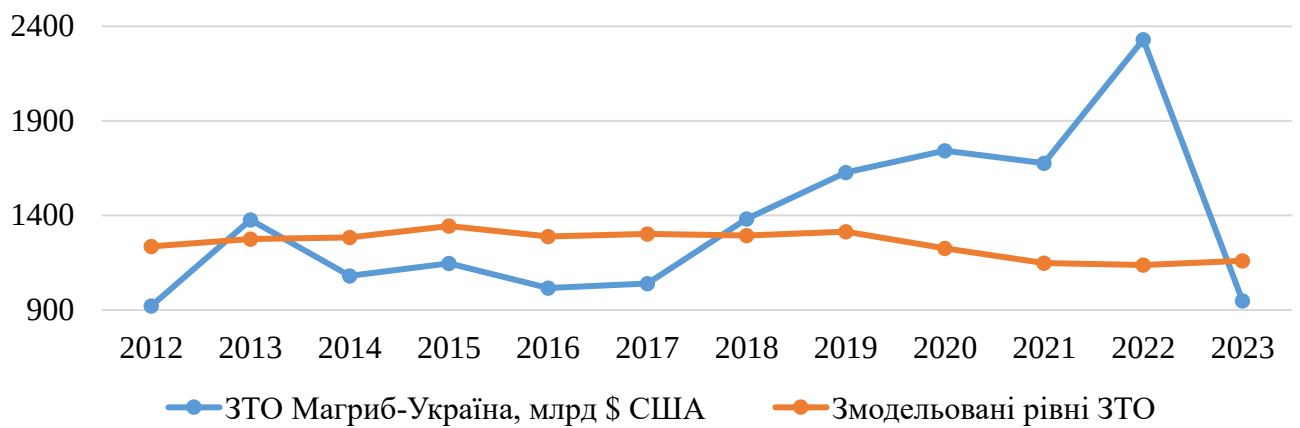

Рис. 3.10. Фактичні та змодельовані значення ЗТО України та країн Магрибу, 2012-2023 рр., млн \$ США

Джерело: побудовано автором

Гравітаційна модель ЗТО країн Магрибу та України статистично значима, тобто ми можемо використати її для прогнозування обсягів двосторонньої торгівлі на наступні декілька років – рис. 3.11.

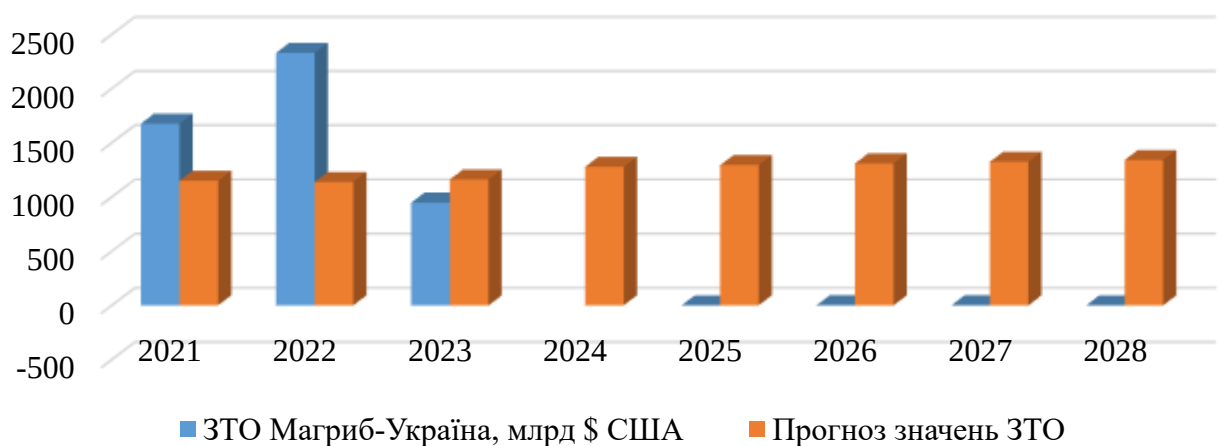

Рис. 3.11. Прогнозований товарооборот між Україною та країнами Магрибу у 2024-2028рр., млн \$ США

Джерело: побудовано автором

Отже, з розрахунків гравітаційних моделей зовнішньоторговельного обороту між Україною та країнами Магрибу ми встановили, що при збільшенні ВВП Магрибу на 1 \$ США двосторонній товарообіг зростає на 0,762 \$ США; при збільшенні ВВП України на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн

зменшується на 0,033 \$ США; при збільшенні ціни на нафту на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн зменшується на 0,217 \$ США. Найтісніший зв'язок між ЗТО та ВВП Магрибу. Значно менше ЗТО залежить від ВВП України, причому збільшення ВВП негативно скасується на ЗТО між країнами. Висновки, які дещо розходяться з нашими гіпотезами потребують більшого аналізу, підбір інших чинників тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Країни Північної Африки є важливими політичними та торговельними партнерами України. Ключовою формою міжнародних економічних відносин України з країнами Магрибу є взаємна торгівля. На країни Магрибу за 2003-2023рр. приходить більше третини торговельного обороту України від обороту з країн Африки. У 2022р., після початку повномасштабної війни зовнішньоторговельний оборот показник скоротився на 57,5%. Найбільшу частку в структурі експорту українських товарів до країн Магрибу займали зернові культури – 95,8%, рослинні жири та олії – 28,0%.

2. Найпопулярнішими країнами Магрибу для експорту українських товарів у 2023р. були Алжир та Лівія – близько 32% від загального експорту до угруповання. Вочевидь, Алжир та Марокко зацікавлені в українському ринку більше інших, що підтверджується зростанням обсягів імпорту з цих країн. Отже, ми можемо спостерігати поступове поглиблення торговельних зв'язків України з країнами. Ефективність використання потенціалу економічної співпраці між країнами Магрибу та Україною.

3. На основі економетричної гравітаційної моделі робимо висновки, що – при збільшенні ВВП Магрибу на 1 \$ США двосторонній товарообіг зростає на 0,762 \$ США; при збільшенні ВВП України на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн зменшується на 0,033 \$ США; при збільшенні ціни на нафту на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн зменшується на 0,217 \$ США.

ВИСНОВКИ

Проведене в даній роботі дослідження дозволило отримати ряд висновків.

1. Розвиток сучасних міжнародних відносин, налагодження співпраці між країнами є важливою складовою функціонування всієї світової спільноти. Найважливішою формою міждержавної взаємодії є торговельно-економічне співробітництво. Наразі зростає роль зовнішньої торгівлі в економічному розвитку країн зростає і залежність країн від міжнародного обміну продуктами.

2. Інтеграційні процеси є об'єктивними, мотивуються суттєвими перевагами інтеграції. Інтегруючись, країни переслідують схожі цілі, як наприклад економічні вигоди для країн-учасниць. Тісні економічні відносини між країнами світу сприяють вирішенню політичних конфліктів і побудові спільної політики щодо інших.

3. Наразі Африка займає особливе місце в сучасній системі міжнародних політичних і економічних відносин. Важливу роль в розвитку економіки континенту є інтеграція країн у різні угруповання. Однією з форм міжнародної економічної інтеграції Африканського континенту є Союз Арабського Магрибу (САМ). Його цілі – зміцнення братських зв'язків; сприяння прогресу та добробуту суспільства, захист прав та інтересів людей; спільна політика; вільне пересування людей та обігу товарами, переказ і рух капіталу в регіоні тощо.

4. Прискорений економічний розвиток, економічне суперництво світових економік в Африці дозволяє країнам континенту диверсифікувати національні економіки та змінити роль Африки в сучасній моделі світової економіки. Майже всі країни Африки наразі демонструють економічне зростання, за прогнозами у 2024р. середні темпи зростання очікуються близько 4%.

5. Країни Магрибу – Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко та Туніс. Магриб має риси арабських та африканських економік. Провідною галуззю економіки є гірничодобувна. Найбільший ВВП у Алжирі, тенденція зумовлена кон'юнктурою

на світовому ринку вуглеводнів. Найбіднішою країною Магрибу є Мавританія, вона найме забезпечена енергетичними ресурсами.

6. Торговий баланс країн Магрибу, починаючи з 2013 р., має від'ємне значення, тобто, зацікавленість країн світу у африканському ринку зростає. З 2022р. країни Магриб стали більше експортувати, ніж імпортувати, поступово зростає внутрішньо-регіональна торгівля. Найтісніші торговельні зв'язки між Алжиром і Тунісом, між Алжиром та Марокко. Також варто виділити тріади взаємної торгівлі з превалюванням ролі – Туніс, Лівія, Алжир, та четвірки з найзначимішим – Туніс, Лівія, Алжир, Марокко.

7. Країни Північної Африки є важливими політичними та торговельними партнерами України. Ключовою формою міжнародних економічних відносин України з країнами Магрибу є взаємна торгівля. На країни Магрибу за 2003-2023рр. приходить більше третини торговельного обороту України від обороту з країн Африки. У 2022р., після початку повномасштабної війни зовнішньоторговельний оборот показник скоротився на 57,5%. Найбільшу частку в структурі експорту українських товарів до країн Магрибу займали зернові культури – 95,8%, рослинні жири та олії – 28,0%.

8. Найпопулярнішими країнами Магрибу для експорту українських товарів у 2023р. були Алжир та Лівія – близько 32% від загального експорту до угруповання. Ми можемо спостерігати поступове поглиблення торговельних зв'язків України з країнами. Ефективність використання потенціалу економічної співпраці між країнами Магрибу та Україною.

9. На основі економетричної гравітаційної моделі робимо висновки, що – при збільшенні ВВП Магрибу на 1 \$ США двосторонній товарообіг зростає на 0,762 \$ США; при збільшенні ВВП України на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн зменшується на 0,033 \$ США; при збільшенні ціни на нафту на 1 \$ США зовнішньоторговельний оборот країн зменшується на 0,217 \$ США.

СПИСОК ВИКОРИСТАННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Співробітництво. Словник.ua. URL: <https://slovnuk.ua>
2. Балюк Н. В. Співробітництво ЄС з державами та міжнародними організаціями Латинської Америки та Карибського басейну : дис... канд. пол. наук : 23.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 250 с.
3. Міжнародна торгівля : конспект лекцій : навч. посіб. КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: К.О. Кузнєцова, В.В. Чорній, О.С. Ченуша. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 191 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/0f2e3db5-a1a3-4e22-a8df-c9847dacddf0/content>
4. Міжнародна торговельна діяльність: підруч. / В.В. Рокоча, В.Г. Алькема, В.І. Терехов, Б.М. Одягайло, К.В. Ковтонюк, Л.Г. Харсун, С.І. Ткаленко, С.В. Співаковський, Т.В. Співаковська, Н.М. Літвін, Г.П. Оласюк, О.І. Горбачук, О.І. Стародубцева, Н.О. Дмитрієва. К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018. 698 с.
5. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: ВІД «Академія», 2015. 266 с.
6. Жуано Д. Світова організація торгівлі / Марина Марченко (пер.). Київ: Видавництво «К.І.С.», 2016. 220 с.
7. Чистякова І.М., Татакі Д.Д. Союз Арабського Магрибу: проблеми та перспективи поглиблення співпраці. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*, 2021, Т. 13, №2. С. 130-137.
8. Трихліб К.О. Інтеграція: сутність і особливості. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики* : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 100-105.

9. Павлов В. І., Лебедєв В. О. Словник найбільш уживаних термінів з філософії, логіки, етики, естетики та релігієзнавства. Харків : УкрДУЗТ, 2019. 160 с.

10. Корнієнко В. О. Європейська ідентичність : міф чи реальність? Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 14-23 березня 2018 р. 2018. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/allhum/allhum-2018/paper/view/4836> (дата звернення:15.09.2023).

11. Костенко А.М. Вплив інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси України : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2018. 411 с.

12. Сабадош Ю.Г. Обґрунтування педагогічних умов розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців комп'ютерних систем і автоматики. Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць. За матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції «Духовно-культурне виховання особистості в умовах входження людства в Епоху Культури» в рамках міжнародного проекту Д. Пола Шафера «Епоха Культури» (30 травня 2019 року, м. Київ); Ч. II. Гол. редактор Г.П. Шевченко. Вип. 3 (90). Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. С. 157-169.

13. Готра В.В. Сутність та особливості інтеграційних процесів як чинника розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. 2018. С. 42-48.

14. Міжнародна економіка: навч. посіб. За ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В. Київ: ЦУЛ, 2014. 676 с.

15. Словник української мови. *Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. URL : <http://sum.in.ua/s/internacionalizacija>

16. Матюшенко І.Ю., Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посіб. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 504 с.

17. Глобалізація. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д. Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2004. 688 с.: іл.. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Globalizaciya> (останній перегляд: 20.12.2021)
18. Сідоров В.І. Торгово-економічна складова регіональних економічних процесів в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2016. №6. С. 31-37.
19. Дугієнко, Н., Дугієнко, О. Пріоритети міжнародної економічної діяльності України: глобальний та регіональний аспекти. *Економіка та суспільство*. 2021. №29. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-9>
20. Міжнародна економіка : навч. посіб. За ред. Г.Е. Гронтковської. Г.Е. Гронтковська, О.І. Ряба, А.М. Венцурик, О.І. Красновська. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 384 с.
21. Волченко Н.В., Зінчук Т.О., Кваша С.М., Михайлова Л.І. Євроекономічна інтеграція України: навч.посіб. К.: Центр учбової літератури, 2015. 136 с.
22. Database of regional trade agreements. WTO. URL : <https://rtais.wto.org/UI/charts.aspx#>
23. Regional Trade Agreements Database 2022. World Trade Organization. URL: <http://rtais.wto.org/UI/charts.aspx> (дата звернення: 08.04.2023)
24. Database of regional trade agreements. WTO. URL : <https://rtais.wto.org/UI/charts.aspx>
25. Ерфан Є. А. сучасний стан та динаміка світових інтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-50>
26. Ерман Г. Сонце сходить над Африкою: як цей континент може врятувати економіку України. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features44941330>.

27. Савченко М.В., Шкурат О.Є. Тенденції розвитку африканського континенту сучасній моделі світової економіки. Актуальні проблеми економіки, 2024. № 5 (275). URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/05/5.24._topic_Maryna-V.-Savchenko-Oleksandr-Ye.-Shkurat-6-16.pdf
28. The Economic Community of West African States (ECOWAS). Official website. URL: <http://www.ecowas.int/>.
29. Кравченко М.В. Інтеграційні об'єднання Субсахарської Африки: історія становлення та перспективи розвитку. *Вісник Маріупольського державного університету*, 2020. Вип. 28-29. С. 52-62.
30. Салах Г. Африка в сучасній моделі світової економіки: quo vadis? *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4078>.
31. UNCTAD. URL: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/>.
32. World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/>
33. Бойко І. Африканські країни в топ-10 країн найвищого економічного зростання. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/world/afrikanski-krajini-v-top-10-krajin-nayvishchogo-ekonomichnogo-zrostannya-12831753.html>
34. Economic Development in Africa Report 2023. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/aldcafrica2023_en.pdf
35. Фитуни, Л.Л. Африка в современной мировой системе товарной торговли. *Проблемы современной экономики*. 2013. № 3. С. 148-154.
36. Economic Integration in the Maghreb. World Bank, MENA Office. October 2010. 144 p.
37. Best Practices in Regional Integration in Africa. ECA, Addis-Ababa, 2013. 20 p.
38. Database of regional trade agreements. URL: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>

39. Профілі країн. URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/504/index.html>
40. Trademap. URL: https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=
41. Економіка та бізнес-клімат Алжиру. Посольство України в Алжирській Народній Демократичній Республіці. URL: <https://algeria.mfa.gov.ua>
42. Держава Лівія. Посольство України в Лівії. URL: <https://libya.mfa.gov.ua>
43. Туніська Республіка (загальна довідка). Посольство України в Туніській Республіці. URL: <https://tunis.mfa.gov.ua>
44. Московкін В.М., Субботіна А.А., Ідальго Р. Матричний аналіз взаємної торгівлі в системі Шанхайської організації співпраці з використанням баз даних Trade Map. БізнесІнформ. 2011. №12. С. 89-94.
45. Шиманська К.В., Хімач К.Ю. Стан та перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами північної Африки. Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобальних економічних дисбалансів : мат. вист. Всеукр. форуму з проблем міжн. екон. відн. Житомир : ЖДТУ, 2019. 311 с. URL : <https://conf.ztu.edu.ua>
46. Федун І.Л., Олейніков Ю.О., Степічева О.В. Торговельне співробітництво України з країнами північної Африки. *Економіка та суспільство*, 2022. №46. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-23>
47. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>
48. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/>
49. Бойко І. Африканські країни в топ-10 країн найвищого економічного зростання. УНІАН. URL : <https://www.unian.ua>
50. Ерман Г. Як Україна і Росія «воюють» за прихильність Африки? BBC NEWS Україна. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-65965889>
51. Латій Г. Зона вільної торгівлі з Єгиптом могла стати хабом для заходження на ринки Африки. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2296373-gennadij-latijposol-ukraini-v-egipti.html>.

52. Близький Схід та Африка. Міністерство закордонних справ України.
URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/bilateral-cooperation/nest-africa>

53. Насадюк І.Б. Гравітаційна модель міжнародних економічних відносин України. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. №1 (44). С. 94 –99.

Додатки

Основні положення теорій міжнародної торгівлі, визнаних класичними

Припущення	Теорії міжнародної торгівлі		
	Абсолютних переваг	Порівняльних переваг	Хекшера-Оліна
ФАКТОРИ ВИРОБНИЦТВА			
Один фактор виробництва – праця			
Два фактори виробництва – праця, капітал			
Повна зайнятість факторів виробництва			
Забезпечення країни факторами виробництва			
Обмеженість факторів виробництва			
Мобільність факторів виробництва на рівні економіки країни			
Немобільність факторів виробництва на міжнародному рівні			
СПЕЦИФІКА РИНКУ			
Дві країни			
Два товари			
Досконала конкуренція			
Вільна торгівля			
Збалансована торгівля			
Облік транспортних витрат			
ВИРОБНИЦТВО			
Спеціалізація країни на виробництві одного товару			
Схожі технології виробництва в обох країнах			
ОСОБЛИВІ ОЗНАКИ ТОВАРІВ			
Трудомісткі і капіталомісткі товари			
Трудова теорія вартості			
Абсолютна еластичність попиту за ціною			
ІНШІ ПРИПУЩЕННЯ			
Однакові смаки та вподобання споживачів			
Відсутній ефект масштабу			

Джерело: складено автором на основі [6]

Додаток В

Міжнародні економічної інтеграційні угруповання Африканського континенту

Рік створення	Статус	Країни-учасниці	Економічна інтеграція
1910	Митний союз	Ботсвана, Есватіні, Лесото, Намібія та Південна	Південноафриканський митний союз (БАСИ)
1966	Митний і економічний союз	Габон, Камерун, Конго, ЦАР, Чад, Екваторіальна Гвінея (з 1983 р.)	Митний і економічний союз Центральної Африки (ЮДЕАК)
1975	Економічний союз	Бенін, Буркіна-Фасо, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того	Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС)
1983	Торговельно-економічний союз	Ангола, Бурунді, Габон, ДР Конго, Екваторіальна Гвінея, Камерун, Республіка Конго, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Центральноафриканська Республіка, Чад	Економічне співтовариство країн Центральної Африки (ЕКОЦАС)
1989		Мавританія, Західна Сахара, Марокко, Алжир, Туніс, Лівія	Союз Арабського Магрибу (САМ)
1992	Торговельно-економічний союз	Ангола, Ботсвана, Замбія, Зімбабве, Есватіні, Союз Коморських Островів, Демократична Республіка Конго, Лесото, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Мозамбік, Намібія, Південно-Африканська Республіка, Сейшельські Острови і Танзанія	Співтовариство розвитку Півдня Африки (БАБС)
1994	Зона вільної торгівлі	Бурунді, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Замбія, Зімбабве, Еритрея, Есватіні, Ефіопія, Єгипет, Кенія, Коморські Острови, Лівія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Руанда, Сейшельські Острови, Сомалі, Судан, Туніс, Уганда	Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки (КОМЕСА)
1994	Митний союз	Бенін, Буркіна-Фасо, Сенегал, Того, Кот-д'Івуар, Малі, Нігер, Гвінея-Бісау	Західноафриканський економічний і валютний союз (WAEMU)
1999	Економічний та валютний союз	Ангола, Бурунді, Камерун, Чад, ДР Конго, Гвінея, Габон, Республіка Конго, Руанда, Центральноафриканська Республіка, Сан-Томе і Принсіпі	Економічне та валютне співтовариство Центральної Африки (СЕМАС)
2000	Зона вільної торгівлі	Бурунді, Кенія, Руанда, Південний Судан, Танзанія та Уганда	Східноафриканське співтовариство (САС)

Макроекономічні показники 10 найуспішніших країн Африки

Показники	Країни	2021	2022	2023	2024
Темпи зростання реального ВВП, %	Ефіопія	5,6	5,5	6,3	6,5
	Танзанія	4,9	4,8	5,1	6,0
	Кот-д'Івуар	7,4	6,7	6,7	6,9
	ДР Конго	6,2	8,5	7,3	7,1
	Сенегал	6,5	4,3	6,1	10,2
	Бенін	7,2	5,9	6,1	6,0
	Мозамбік	2,3	3,8	5,1	8,3
	Нігер	1,4	7,2	6,7	12,4
	Руанда	10,9	8,2	7,6	8,0
	Того	6,0	5,7	5,6	6,1
	Гамбія	4,3	4,4	5,6	5,8
Темпи інфляції, %	Ефіопія	26,6	35,5	31,3	21,8
	Танзанія	3,7	4,2	4,6	4,2
	Кот-д'Івуар	4,2	5,2	3,7	2,3
	ДР Конго	9,0	9,1	10,9	7,0
	Сенегал	2,8	9,7	9,9	2,3
	Бенін	1,7	2,6	2,9	2,2
	Мозамбік	5,7	10,3	8,0	7,0
	Нігер	3,8	6,6	2,6	2,5
	Руанда	0,8	17,7	7,5	5,3
	Того	4,6	7,8	4,8	3,0
	Гамбія	7,4	9,6	12,5	8,9
Баланс бюджету, % до ВВП	Ефіопія	-2,8	-4,2	-2,9	-2,5
	Танзанія	-3,8	-3,4	-3,5	-3,5
	Кот-д'Івуар	-4,9	-6,8	-5,2	-4,1
	ДР Конго	-0,9	-2,8	-2,6	-2,2
	Сенегал	-63	-61	-58	-4,5
	Бенін	-5,7	-5,6	-4,5	-4,1
	Мозамбік	-4,8	-3,8	-4,0	-3,6
	Нігер	-6,1	-6,8	-5,8	-3,9
	Руанда	-8,5	-8,8	-8,1	-6,8
	Того	-4,7	-8,4	-6,6	-5,1
	Гамбія	-5,6	-4,4	-3,0	-1,4

Джерело: складено автором на основі [27, 32, 33]

Додаток D

Макроекономічні показники країн Союзу Магрибу у 2023 р.

Країна	Розмір території, тис. м ²	Численність населення, млн осіб	ВВП, млрд \$	ВВП на душу населення, \$	Рівень інфляції, %
Алжир	2381,7	44,9	196,9	4385	9,27
Лівія	1759,5	6,8	42,9	6293	4,51
Мавританія	1030,7	4,7	10,2	2154	9,52
Марокко	446,6	37,5	137,1	3661	6,65
Туніс	155,4	12,4	46,7	3778	8,31
Магриб у цілому	5773,9	106,3	433,8	4081	7,94

Джерело: складено автором на основі [39]

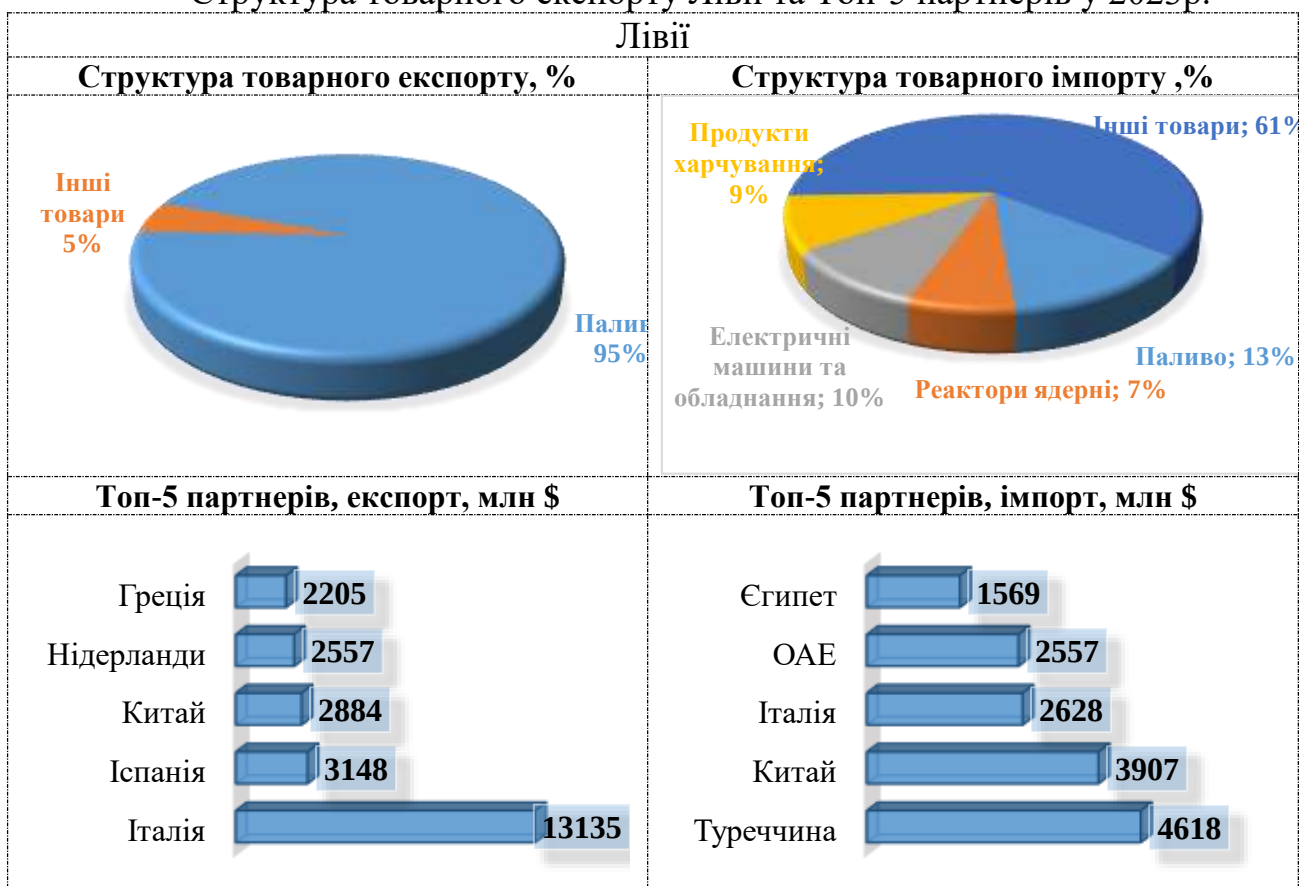
Додаток E

Основні показники зовнішньої торгівлі країн-учасниць Магриб у 2005 р., 2010 р., 2015 р., 2023 р.

Країна	Експорт, млн \$ США	Імпорт, млн \$ США	Торговельний баланс, млн \$ США	Зовнішньоторговельний обіг (ЗТО)		
				млн \$ США	Частка у світі, %	Частка у регіоні, %
2005 рік						
Алжир	48841	24640	24201	73481	0,29%	39,67%
Лівія	29383	13523	15860	42906	0,17%	23,16%
Мавританія	705	1807	-1102	2512	0,01%	1,36%
Марокко	16592	20543	-3951	37135	0,15%	20,05%
Туніс	14508	14701	-193	29209	0,11%	15,77%
Магриб	110029	75214	34815	185243	0,72%	100,00%
2010 рік						
Алжир	60588	50645	9943	111233	0,30%	36,31%
Лівія	49345	30686	18659	80031	0,21%	26,12%
Мавританія	2202	2517	-315	4719	0,01%	1,54%
Марокко	27082	36999	-9917	64081	0,17%	20,92%
Туніс	22063	24240	-2177	46303	0,12%	15,11%
Магриб	161280	145087	16193	306367	0,82%	100,00%
2015 рік						
Алжир	37905	63290	-25385	101195	0,24%	40,2%
Лівія	11344	21087	-9743	32431	0,08%	12,9%
Мавританія	1635	2589	-954	4224	0,01%	1,7%
Марокко	33246	41212	-7966	74458	0,18%	29,6%
Туніс	17368	22254	-4886	39622	0,09%	15,7%
Магриб	101498	150432	-48934	251930	0,60%	100,0%
2023 рік						
Алжир	68664 ЛП	46956	21708	115620	0,19%	30,22%
Лівія	39118	29634	9484	68752	0,11%	17,97%
Мавританія	3219	6292	-3073	9511	0,02%	2,49%
Марокко	58434	73759	-15325	132193	0,21%	34,55%
Туніс	25278	31281	-6003	56559	0,09%	14,78%
Магриб	194712,7	187922	6790,7	382634,7	0,62%	100,00%

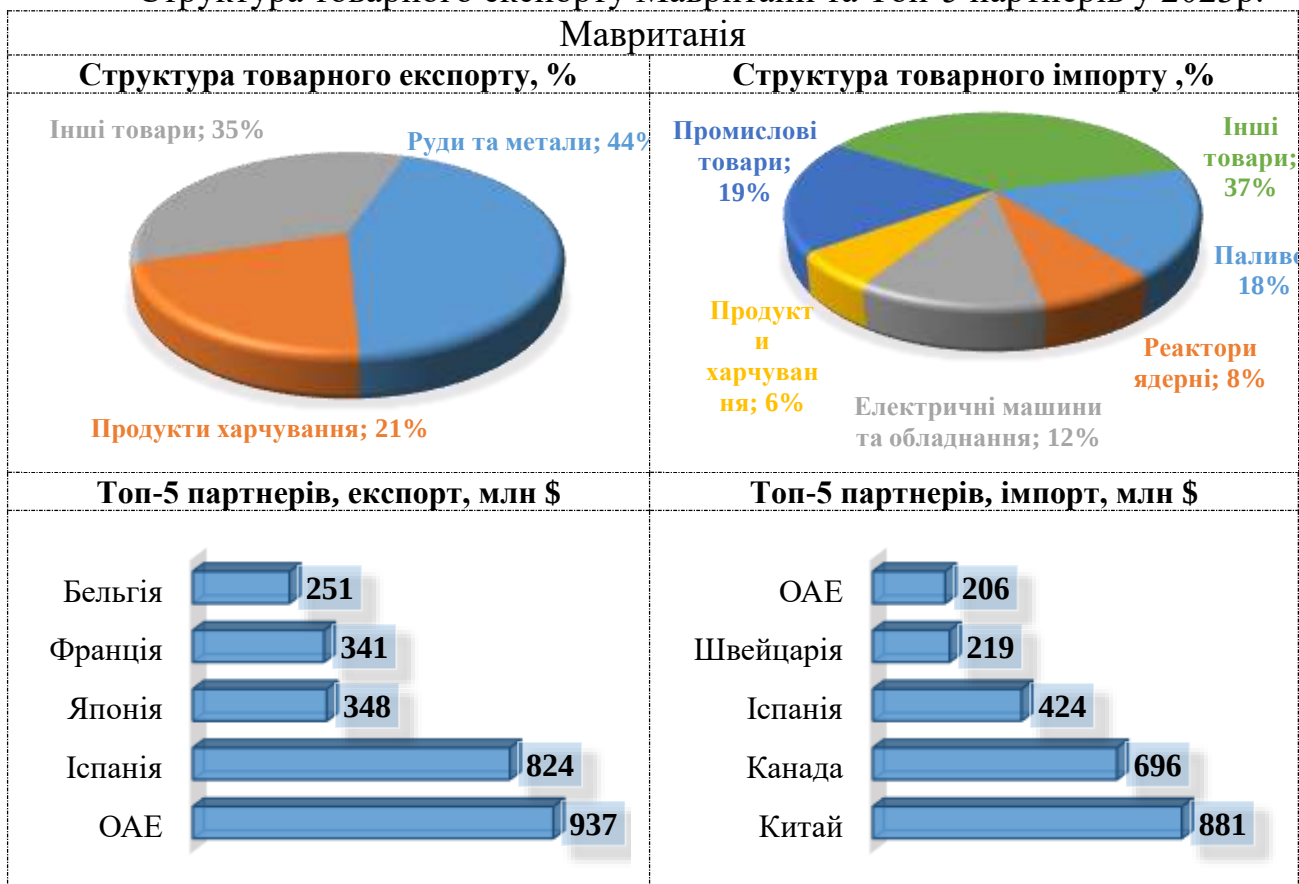
Джерело: складено та розраховано автором на основі [47]

Структура товарного експорту Лівії та Топ-5 партнерів у 2023р.

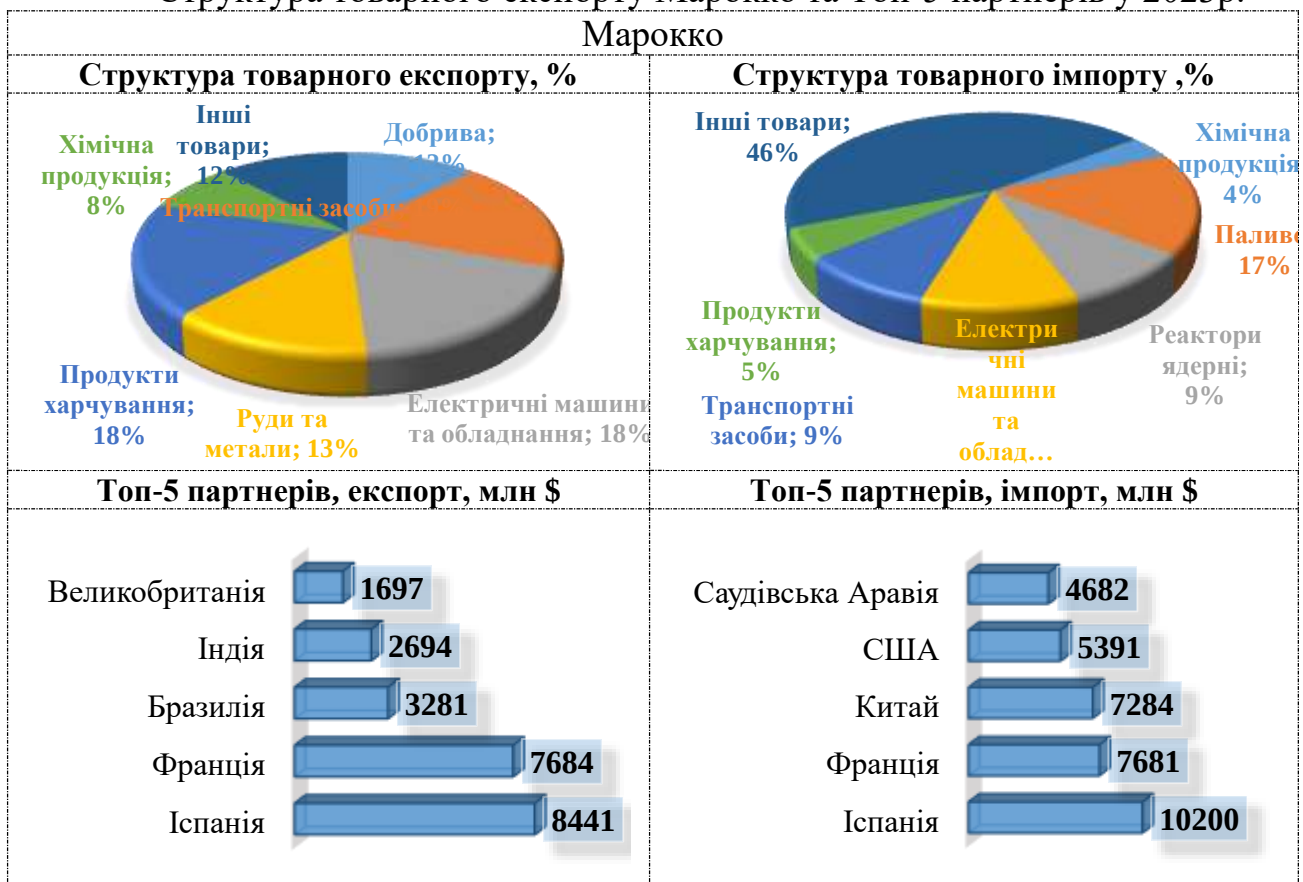
Джерело: побудовано автором на основі [39; 40]

Структура товарного експорту Мавританії та Топ-5 партнерів у 2023р.

Джерело: побудовано автором на основі [39; 40]

Структура товарного експорту Марокко та Топ-5 партнерів у 2023р.

Джерело: побудовано автором на основі [39; 40]

Структура товарного експорту Тунісу та Топ-5 партнерів у 2023р.

Джерело: побудовано автором на основі [39; 40]